№ 14 ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ՅՈՒՆՎԱՐԻ 25 — 1900 — ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ՅՈՒՆՎԱՐԻ 25 № 14

ՔՍԱՆՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾԲՈՒՆԻ

Տարեկան գինը 10 բուբլի. կէս տարվան 6 բուբ.
Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ».
Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տէլէֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի եւ տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.
Տէլէֆօն № 253.

ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐԿԱՑ **1900** ԹԻԱԿԱՆԻ

ՄՇԱԿ

(28-ՐԴ ՏԱՐԻ)

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ

«ՄՇԱԿԸ» ՀՐԱՏԱՐԱԿՎՈՒՄ Է ՆՈՅՆ ՊՐՕԳՐԱՄՈՎ ԵՒ ՆՈՅՆ ՈՒՂՂՈՒԹԵԱՄԲ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆԸ. «Մշակի» տարեկան գինը 10 բուբլի է, տասն եւ մէկ եւ տասն ամսվանը՝ 9 բ., ինն եւ ութ ամսվանը՝ 8 բ., եօթ ամսվանը՝ 7 բ., վեց ամսվանը՝ 6 բ., հինգ ամսվանը՝ 5 բ., չորս ամսվանը՝ 4 բ., երեք ամսվանը՝ 3 բ., երկու ամսվանը՝ 2 բ. եւ մի ամսվանը՝ 1 բուբլի։

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ. Ամերիկայի բաժանորդները պէտք է վճարեն տարեկան 6 դոլար. Եւրոպայի բաժանորդները՝ 30 ֆրանկ. Պարսկաստանի բաժանորդները 10 բուբլի։

«ՄՇԱԿԻՆ» գրվել կարելի է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ (Բազարնայա եւ Բարօնսկայա փողոցների անկիւն)։

Կայսրութեան ուրիշ քաղաքներից «ՄՇԱԿԻՆ» գրվելու համար, եւ առհասարակ նամակներ եւ ծրարներ ուղարկելիս, պէտք է դիմել հետեւեալ հասցէով. ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ», իսկ արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal arménien «MSCHAK».

Յայտարարութիւնները ընդունվում են բոլոր լեզուներով։

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Բարոյական հարստութիւն.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Ռուսաց մամուլը պ. Վէլիչկօի մասին. Դատաստանական դահլիճից. Հայոց ներկայացումները Բագուում. Երկրաշարժից վնասվածների օգտին. Նամակ Ախալքալաքից. Նամակ Շուլավերից. Նամակ Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.— ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ Շվեյցարիայից. Արտաքին լուրեր.— ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ. — ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ. — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ։—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Պ. Վէլիչկօ եւ հայեատեացութիւն.

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՀԱՐՍՏՈՒԹԻՒՆ

Կարեկցութեան զգացմունքի այն բուռն արտայայտութիւնը, որ ցոյց տուեց Անդրկովկասի ազգաբնակութիւնը դէպի Ախալքալաքի գաւառի երկրաշարժից վնասվածները, մի վերին աստիճանի համակրելի երեւոյթ է։ Փոխադարձ օգնութեան այդ շարժումը մխիթարող եւ խրախուսող մի հանգամանք է ոչ միայն այն դժբաղդների համար, որոնք ընկել են երկրաշարժի արբաքան աշխատողների խմբերից։ Բագուում ժողովվել է մի քանի տասնեակ հազար բուբլի, որը դեռ չէ հասել գլխաւոր մասնաժողովի ձեռքը։ Այդպիսով կարելի է յուսալ, որ կը կազմվի մի պատկառելի գումար, որով կարելի կը լինի վնասված գիւղերի կարիքների մի նշանաւոր մասը ապահովել։

Մեր ազգաբնակութիւնը, անկասկած, չի հանգստանայ մինչեւ որ չը տեսնի վնասված ժողովրդին ոտքի կանգնած եւ նրա տնտեսութիւնը վերակազմված։ Այն ժամանակ նա հանգարտ սրտով կարող է անձնատուր լինել իր առօրեայ գործերին։ Եւ անհրաժեշտ է, որ նուիրատուն հետեւի թէ ինչ արդիւնքի հասաւ օգնութեան գործը եւ ո՞ր աստիճան ապահովվեցին ճակատագրի հարուածներին ենթարկված նրա եղբայրակիցները։ Միայն այդ դէպքում կարելի է յուսալ, որ նոյն հասարակութիւնը պատրաստակամութեամբ յանձն կառնի եւ շարունակել օժանդակութեան գործը, եթէ դա անհրաժեշտ լինի։

Այն հարիւր հազար բուբլին, որ ազգաբնակութիւնը տուել է երկրաշարժից վնասվածներին, ամենեւին չէ աղքատացրել ոչ ոքի, այլ բարոյական մեծ հարստութիւն է տուել նրա ձեռքը։ Հազարաւոր նուիրատուների անունները, կօպէկներով կատարված ժողովարարութիւնները այնպիսի մի մեծ բարոյական մխիթարութիւն են, այնպիսի մի հասարակական հարստութիւն, որ տասնապատիկ աւելի ուժով հաւասարակշռում են նիւթական մանր մունր զոհաբերութիւնները եւ մասնաւոր զրկանքները։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՌՈՒՍԱՑ ՄԱՄՈՒԼԸ Պ. ՎԷԼԻՉԿՕԻ ՄԱՍԻՆ

«С.-Петербургскія Вѣдомости» լրագրի № 17-ի մէջ տպված է հետեւեալ յօդուածը.

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

Եւ ոչնչացած, ջարդված, կուրացած
Իր անկման ամբողջ սարսափը տեսաւ նա։
(Վ. Վէլիչկօի ոտանաւորներից)

Mon prince, je viens pleurer
dans votre gilet.

I

«Кавказъ»-ի խմբագիր Վ. Վէլիչկօի դէմ դատաստանական գործ սկսելով զրպարտութեան համար, մենք նրան Թիֆլիսից հեռացնելու ժամանակ, հարկաւոր չը համարեցինք արտայայտել մեր կարծիքը... Խօսել այդպիսի հանգամանքների մէջ մի մարդու մասին, որ թոյլ էր տալիս իրան չափազանց օտարոտի բաներ ասել իր հետ անհամերաշխ մի լրագրի մասին, բնականաբար, ցանկալի չէր մեզ համար։ Բայց force majeur չէ թոյլ տալիս մեզ ներկայ բօպէին լռութիւն պահպանել։ Նը-կարել, երբ հարկաւոր է, այդպիսի տիպի գործիչներին, յայտնի մօմէնտներում հրապարակախօսական պարտք է։ Նա, որի մասին մենք կը խօսենք—մի անպաշտպան, հալածված էակ չէ, այլ հալածող, գայլ ոչխարի մորթու մէջ, որի համար, ըստ երեւոյթին, դեռ շատ դռներ կան բացված... Երէկ մեր մայրաքաղաքի մամուլի երեք օրգաններ մի սրտաբուխ համերաշխութեամբ խօսեցին ինչ-որ ծառայութիւնների մասին, որ ցոյց է տուել ռուսական գործին Վ. Վէլիչկօ, որին այնքան ժամանակին, վերջապէս, հեռացրեց խմբագրի պաշտօնից Կովկասի պ. կառավարչապետը։

Ի հարկէ, «կոտրած գրչով հալածվածին» այժմ այդպէս որոնում են, որպէս զի վերադարձնեն նրան դուրս գլված խայթը, այսինքն նորից հնարաւորութիւն տան անպատիժ կերպով դարձնել կառավարչական տպագրական օրգանը մանր չարակամութեան եւ զրպարտութիւնների գործիք, թէկուզ Ռուսաստանի մի այլ ծայրում (օրինակ Ֆինլանդիայում),—ուստի նոյն իսկ չը խօսելով «Кавказъ»-ի նախկին զեկավարի այսպէս անուանված «գործունէութեան» մասին, չէ կարելի լռէօրէն եւ պարզ կերպով չը նայել այն աղմուկին, որ նա բարձրացնում է ողորմելի ֆրազներով եւ ինքն իրան գովաբանելով...

«Казбекъ»-ը այսպիսի դամբանական նուիրեց հեռացրած խմբագրին.

«Արթուն կացէք, զի ոչ գիտէք զօրն եւ ոչ զժամն...» Ի՞նչ արած։ Ամեն ինչ այստեղ, երկրի վրա, անցաւոր է եւ ոչ մի բան յաւիտենական չէ։ Դեռ նորերումս բանաստեղծը յայտնում էր հասարակութեան, թէ նոր տարվանից նա առաջվայ պէս կը պարգեւէ մեզ իր «անկեղծ ճառերը». տարվայ վերջը այդ «ճառերից» մէկը երեւաց «Кавказъ»-ի էջերում եւ նրա տակ գրված էր—«կը շարունակվի» եւ յանկարծ—օգտակար է համարված ոչնչացնել պայմանագիրը «Кавказъ» լրագիրը Վ. Վէլիչկօի ձեռքով հրատարակելու մասին։

Պէտք չէ աւելացնել, որ «անկեղծ ճառերի» վերջը ընթերցողը չը ստացաւ...

Ինչպէս յայտնի է, անցած երեք-չորս տարիները ամենաթշուառն էին առանց այդ էլ սարսափներով հարուստ հայկական պատմութեան համար։ Անլուր գազանութիւնները, որ կատարեցին թիւրքերը հայերի վրա, բնական կարեկցութիւն զարթեցրին կովկասեան հայերի մէջ։ Եթէ բոլորովին օտար մարդիկ ցնցվում էին, կարդալով մարտիրոսագրութեան նկարագրութիւնը, այն անօրինակ կոտորածների նրա կարագրութիւնը, որոնց նմանը, ինչպէս ասում է Լէրուա—Բօլիէ, չէ յիշում պատմութիւնը,—ինչ պիտի զգային կովկասեան հայերը, որոնք անձամբ տեսնում էին տմարդի գազանութիւնների դժբաղդ զոհերին, որոնք մի հրաշքով ազատ էին մնացել, սոված, տանջված փախստականների այս խմբերը, որոնք բերել էին իրանց հետ իրանց կրած տանջանքների նշանները։

Հայերից ամենաաղքատները եւ ամենաքաջասիրտները չատապում էին թէ անհատապէս եւ թէ հաւաքական կերպով թեթեւացնել տանջվողների վիճակը։ Եւ ճակատագրի հարուածների տակ ջախջախվածների դէմ եւս բարձրացաւ պ. Վէլիչկօի ձեռքը։ Եւ հէնց այդ վայրկեանը Кавказъ» լրագիրը ամենայարմարը համարեց, որպէս զի ամեն օր հայերի գլխին մեղադրանքներ թափէ սեպարատիզմի համար, Կովկասը հարստահարելու եւ ամեն տեսակ փորձանքների համար։ Պ. Վէլիչկօի եւ նրա համախոհների ջանքերը մայրաքաղաքի մամուլից ապարդիւն չանցան։ Նրանց տարաբախտաբար, մենք նրան Թիֆլիսից հեռացնելու ժամանակ, հարկաւոր չը համարեցինք արտայայտել մեր կարծիքը... Խօսել այդպիսի հանգամանքների մէջ մի մարդու մասին, որ թոյլ էր տալիս իրան չափազանց օտարոտի բաներ ասել իր հետ անհամերաշխ մի լրագրի մասին, բնականաբար, ցանկալի չէր մեզ համար։ Բայց force majeur չէ թոյլ տալիս մեզ ներկայ բօպէին լռութիւն պահպանել։ Նը-կարել, երբ հարկաւոր է, այդպիսի տիպի գործիչներին, յայտնի մօմէնտներում հրապարակախօսական պարտք է։ Նա, որի մասին մենք կը խօսենք—մի անպաշտպան, հալածված էակ չէ, այլ հալածող, գայլ ոչխարի մորթու մէջ, որի համար, ըստ երեւոյթին, դեռ շատ դռներ կան բացված... Երէկ մեր մայրաքաղաքի մամուլի երեք օրգաններ մի սրտաբուխ համերաշխութեամբ խօսեցին ինչ-որ ծառայութիւնների մասին, որ ցոյց է տուել ռուսական գործին Վ. Վէլիչկօ, որին այնքան ժամանակին, վերջապէս, հեռացրեց խմբագրի պաշտօնից Կովկասի պ. կառավարչապետը։

Ի հարկէ, «կոտրած գրչով հալածվածին» այժմ այդպէս որոնում են, որպէս զի վերադարձնեն նրան դուրս գլված խայթը, այսինքն նորից հնարաւորութիւն տան անպատիժ կերպով դարձնել կառավարչական տպագրական օրգանը մանր չարակամութեան եւ զրպարտութիւնների գործիք, թէկուզ Ռուսաստանի մի այլ ծայրում (օրինակ Ֆինլանդիայում),—ուստի նոյն իսկ չը խօսելով «Кавказъ»-ի նախկին զեկավարի այսպէս անուանված «գործունէութեան» մասին, չէ կարելի լռէօրէն եւ պարզ կերպով չը նայել այն աղմուկին, որ նա բարձրացնում է ողորմելի ֆրազներով եւ ինքն իրան գովաբանելով...

«Казбекъ»-ը այսպիսի դամբանական նուիրեց հեռացրած խմբագրին.

«Արթուն կացէք, զի ոչ գիտէք զօրն եւ ոչ զժամն...» Ի՞նչ արած։ Ամեն ինչ այստեղ, երկրի վրա, անցաւոր է եւ ոչ մի բան յաւիտենական չէ։ Դեռ նորերումս բանաստեղծը յայտնում էր հասարակութեան, թէ նոր տարվանից նա առաջվայ պէս կը պարգեւէ մեզ իր «անկեղծ ճառերը». տարվայ վերջը այդ «ճառերից» մէկը երեւաց «Кавказъ»-ի էջերում եւ նրա տակ գրված էր—«կը շարունակվի» եւ յանկարծ—օգտակար է համարված ոչնչացնել պայմանագիրը «Кавказъ» լրագիրը Վ. Վէլիչկօի ձեռքով հրատարակելու մասին։

Պէտք չէ աւելացնել, որ «անկեղծ ճառերի» վերջը ընթերցողը չը ստացաւ...

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Պ. ՎԷԼԻՉԿՕ ԵՒ ՀԱՅՏԱՏԵԱՑՈՒԹԻՒՆ

I

«Վէլիչկօ չը կայ»... այսպէս էր նոր տարվայ այն կարեւոր նորութիւն-չնորհաւորութիւնը, որ միմեանց տալիս էին ոչ միայն հայերը, որոնց կովկասեան «գրական Արակչէեվը» ընտրել էր իր գրական խժդժութիւնների առարկայ, այլ եւ միւս ազգութիւնների մարդիկ, որոնք անկեղծաբար թանդ էին համարում ռուսաց կուլտուրայի աջողութիւնները Կովկասում եւ որոնք մեր «անգութ դարում» չեն կորցրել մարդկայնութեան եւ եղբայրական համերաշխութեան զգացմունքները։—Պէտք էր այս վերջին երեք տարիները (1897—1899) ապրել Կովկասում, պէտք էր ամեն օր տանջանք ըզգալ կարդալով կիսապաշտօնական «Кавказъ»-ը, որի խմբագիրն էր պ. Վէլիչկօ, որպէս զի հասկացվի այն հոգեկան թեթեւութիւնը, որ պիտի զգան տեղացիները, տեսնելով Կովկասեան գրական հօրիզօնը ազատված այդ չարագուշակ ասուպից։ Հեգնութիւն եւ փաստերի աղճատում, ամենայարգելի զգացմունքների վիրաւորում, սիստեմ դարձրած սուտն ու զրպարտութիւնը հայերի դէմ—սկսած այն մեղադրանքից, թէ նրանք կեղծում են պատմական արձանագրութիւնները եւ վերջացած ուղղակի մասնութիւններով, թէ նրանք նուաճողական եւ թշնամական ձգտումներ ունեն Ռուսաստանի դէմ—այսպէս էին ամենօրեայ թեմաները այն երեքամեայ հալածանքի, որ վարում էր արտաքին հեղինակութիւնից ոչ զուրկ ««Кавказъ»-ը։ Առաջնորդողը եւ ֆելիէտօնը, պրօզան եւ ոտանաւորները, ժողովրդական դժբաղդութիւնը կամ ընդհանուր ուրախ հրճուանքը—ամեն տեսակ ձեւ եւ առիթ յարմար էին համարվում, որպէս զի օր օրի վրա զանազան Բինօկլների, Ջիգիտների եւ այլ այդպիսի յարգելի արշաւողների զրչով ապացուցանեն, թէ հայերը էին եւ մնում են աշխարհի ամենազզուելի եւ վնասակար ազգը,—չարչինների ազգ, որին Ռուսաստանը եթէ չոչնչացնէ էլ, պիտի քշէ, հալածէ Կովկասից, իսկ մինչեւ այդ՝ փակէ նրանց դպրոցները, ոչնչացնէ այն ռուս լրագիրները, որոնք յանդգնում են ռուսաց տառերով ծառայել ոչ ռուսական գործին, այսինքն յանդգնում են վիճել պ. Վէլիչկօի հետ, չինովնիկների գործունէները մերկացնել եւ այլն։ «Кавказъ»-ի բոլոր արարքները, որոնք հասան այն աստիճանին, որ հայերը նոյն իսկ կովկասեան աւազակութիւնները կազմակերպելու մէջ սկսեցին մեղադրվել—աւազակութիւններ, որոնցից, ասենք ի դէպ, ամենից շատ հայերն են վնասվում—չէ կարելի համրել, գործ դրած բոլոր անարժան միջոցները չէ կարելի թվել. բայց մէկը, որ ամենից շատ տմարդին է, չէ կարելի չարձանագրել առանձնապէս։

Ինչպէս յայտնի է, անցած երեք-չորս տարիները ամենաթշուառն էին առանց այդ էլ սարսափներով հարուստ հայկական պատմութեան համար։ Անլուր գազանութիւնները, որ կատարեցին թիւրքերը հայերի վրա, բնական կարեկցութիւն զարթեցրին կովկասեան հայերի մէջ։ Եթէ բոլորովին օտար մարդիկ ցնցվում էին, կարդալով մարտիրոսագրութեան նկարագրութիւնը, այն անօրինակ կոտորածների նրա կարագրութիւնը, որոնց նմանը, ինչպէս ասում է Լէրուա—Բօլիէ, չէ յիշում պատմութիւնը,—ինչ պիտի զգային կովկասեան հայերը, որոնք անձամբ տեսնում էին տմարդի գազանութիւնների դժբաղդ զոհերին, որոնք մի հրաշքով ազատ էին մնացել, սոված, տանջված փախստականների այս խմբերը, որոնք բերել էին իրանց հետ իրանց կրած տանջանքների նշանները։

Հայերից ամենաաղքատները եւ ամենաքաջասիրտները չատապում էին թէ անհատապէս եւ թէ հաւաքական կերպով թեթեւացնել տանջվողների վիճակը։ Եւ ճակատագրի հարուածների տակ ջախջախվածների դէմ եւս բարձրացաւ պ. Վէլիչկօի ձեռքը։ Եւ հէնց այդ վայրկեանը Кавказъ» լրագիրը ամենայարմարը համարեց, որպէս զի ամեն օր հայերի գլխին մեղադրանքներ թափէ սեպարատիզմի համար, Կովկասը հարստահարելու եւ ամեն տեսակ փորձանքների համար։ Պ. Վէլիչկօի եւ նրա համախոհների ջանքերը մայրաքաղաքի մամուլից ապարդիւն չանցան։ Նրանց տարաբախտաբար, մենք նրան Թիֆլիսից հեռացնելու ժամանակ, հարկաւոր չը համարեցինք արտայայտել մեր կարծիքը... Խօսել այդպիսի հանգամանքների մէջ մի մարդու մասին, որ թոյլ էր տալիս իրան չափազանց օտարոտի բաներ ասել իր հետ անհամերաշխ մի լրագրի մասին, բնականաբար, ցանկալի չէր մեզ համար։ Բայց force majeur չէ թոյլ տալիս մեզ ներկայ բօպէին լռութիւն պահպանել։ Նը-կարել, երբ հարկաւոր է, այդպիսի տիպի գործիչներին, յայտնի մօմէնտներում հրապարակախօսական պարտք է։ Նա, որի մասին մենք կը խօսենք—մի անպաշտպան, հալածված էակ չէ, այլ հալածող, գայլ ոչխարի մորթու մէջ, որի համար, ըստ երեւոյթին, դեռ շատ դռներ կան բացված... Երէկ մեր մայրաքաղաքի մամուլի երեք օրգաններ մի սրտաբուխ համերաշխութեամբ խօսեցին ինչ-որ ծառայութիւնների մասին, որ ցոյց է տուել ռուսական գործին Վ. Վէլիչկօ, որին այնքան ժամանակին, վերջապէս, հեռացրեց խմբագրի պաշտօնից Կովկասի պ. կառավարչապետը։

Ի հարկէ, «կոտրած գրչով հալածվածին» այժմ այդպէս որոնում են, որպէս զի վերադարձնեն նրան դուրս գլված խայթը, այսինքն նորից հնարաւորութիւն տան անպատիժ կերպով դարձնել կառավարչական տպագրական օրգանը մանր չարակամութեան եւ զրպարտութիւնների գործիք, թէկուզ Ռուսաստանի մի այլ ծայրում (օրինակ Ֆինլանդիայում),—ուստի նոյն իսկ չը խօսելով «Кавказъ»-ի նախկին զեկավարի այսպէս անուանված «գործունէութեան» մասին, չէ կարելի լռէօրէն եւ պարզ կերպով չը նայել այն աղմուկին, որ նա բարձրացնում է ողորմելի ֆրազներով եւ ինքն իրան գովաբանելով...

«Казбекъ»-ը այսպիսի դամբանական նուիրեց հեռացրած խմբագրին.

«Արթուն կացէք, զի ոչ գիտէք զօրն եւ ոչ զժամն...» Ի՞նչ արած։ Ամեն ինչ այստեղ, երկրի վրա, անցաւոր է եւ ոչ մի բան յաւիտենական չէ։ Դեռ նորերումս բանաստեղծը յայտնում էր հասարակութեան, թէ նոր տարվանից նա առաջվայ պէս կը պարգեւէ մեզ իր «անկեղծ ճառերը». տարվայ վերջը այդ «ճառերից» մէկը երեւաց «Кавказъ»-ի էջերում եւ նրա տակ գրված էր—«կը շարունակվի» եւ յանկարծ—օգտակար է համարված ոչնչացնել պայմանագիրը «Кавказъ» լրագիրը Վ. Վէլիչկօի ձեռքով հրատարակելու մասին։

Պէտք չէ աւելացնել, որ «անկեղծ ճառերի» վերջը ընթերցողը չը ստացաւ...

ծած մառախուղը այժմ անհաւատալի թուղ հետեւանքներ ունեցաւ, այն է՝ մուրացկան հայ գիւղացիները մի ժամանակ հալածանքի էին ենթարկվում քիւրդերի դանակից փախած հայերին օգնութիւն հասցնելու համար։ Եւ այդ սիստեմատիկական վիրաւորանքը, որ նա հասցնում էր հայերին, նրանց մարդկային հոգու ամենանուիրական շարժումներին, անչահասէր սէրին դէպի մերձաւորը, շարունակում էր «Кавказъ»-ը, կարելի է ասել, մինչեւ պ. Վէլիչկօի հրապարախօսական ծառայութեան վերջին օրը։ Դեռ նոյեմբերին նա բարձրաձայն յայտարարում էր, ի գոհունակութիւն «Моск. Вѣд.» լրագրի, որ Թիւրքիան վաղուց խաղաղացրված է, եւ որ հայերի թշուառութեան փաստերը հնարում են հայ թղթակիցները»... Այդպէս վիրաւորել եւ զրգռել, հայրենասիրական անձնուիրութեան հովանու տակ, երեք տարի անընդհատ... Ի՞նչ նպատակ կարող էր լինել այդտեղ։ Թող հայերը չարաշնաս ժողովուրդ լինեն։ Բայց որ խելացի քաղաքագէտը, վարչական անձը կամ հրապարակախօսը խորհուրդ կը տայ կուել նրանց դէմ հալածանքի, ամենօրեայ վիրաւորանքի եւ ջղերի գրգռման միջոցով։

Ճշմարիտ, կարելի է անհիմն չը համարել մի քանիսների գուշակութիւնը այն բանի մասին, թէ «Кавказъ» լրագրի խմբագրի նպատակն էր բռնութեան որ եւ է անմիտ գործողութիւն առաջացնել մի որ եւ է տաքգլուխ երիտասարդ հայի կողմից եւ դրա վրա հիմնել հայրենիքը վերկոչի իր պատանդանը։

Преподов. ведется по собств. сочиненіямъ.

Աստուած, ի հարկէ, թող ողջ պահէ պ. Վէլիչկօի գլուխը. Նա, երեւի, դեռ երկար կապրէ եւ կը խօսէ մուսանների հետ. բայց իբրեւ հրապարակախօս՝ նա մեռաւ դեկտեմբերի 30-ին եւ հազիւ թէ յարութիւն առնէ։ Եւ եթէ սրա մէջ կարելի է մէկին մեղադրել, դա միայն անհաւատ աստուածուհի Նեմեզիդան է, որ երբէք եւ ոչինչ չէ նեղուում։ Իր հրապարակախօսական գործունէութեան միջոցին պ. Վէլիչկօ շատ ծառայեց ազգայնական խորութեան Կովկասում, շատ խռովութիւններ եւ անկարգութիւններ ստեղծեց. նրան վաղուց դատապարտել է հասարակական կարծիքը. իսկ այժմ նրա գործը գնահատված է եւ բարձրից։ Թող սա իրական օրինակ դառնայ ուրիշների համար։

«Ով քամի է ցանում, նա փոթորիկ է հնձում»—նկատեց այս առիթով «Новости» լրագիրը. ազգայնական խորութիւններ ցանած հողի վրա կարող է բանել միայն ատելութեան թունաւոր ծառը։

Աւելի պարզ եւ լիակատար կերպով, մի քանի անգամ արտայայտեց իր կարծիքները այս առիթով «Россія» լրագիրը, կարելի է ասել՝ բոլորովին սպառելով հարցը։

Օտարոտի, շատ օտարոտի պատմութիւն է դա։ Երեք տարի մարդը կովկասեան ադմինիստրացիայի enfant gâté-ն, persona grata-ն եւ յանկարծ, աչքդ բարին տեսնէ, որպիսի անակնկալ փոփոխութիւն... «Պերսօնա դրատային», ինչպէս ասում են, դուրը ցոյց տուին եւ նոյն իսկ երրորդ յոգուածի հիման վրա, առանց խնդիրքի։

Wo ist der Hund begraben? Շունը կարող է թաղված լինել երկու տեղում։ Առաջինը—վարչական կամայականութեան (?) քըմահաճութիւնն է եւ այն ժամանակ պ. Վէլիչկօ, թէեւ նա չափազանց վայրենի հրապարակախօս է, ամեն կարեկցութեան է արժանի, ինչպէս մի մարդ, որի բերանը յանկարծ փակել են եւ չեն թողել տալիս, որ այլ եւս խօսէ։ Երկրորդը այս է. «Кавказъ»-ը ռուսաց կառավարութեան պաշտօնական օրգանն է եւ ««Кавказъ»-ի խմբագիրը իսկապէս ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ մի չինովնիկ, որի պարտքն է անցկացնել լրագրի մէջ կառավարչական մտքերն ու նախագծերը, որոնք վերաբերվում են տեղական պայմաններին։ Ի հարկէ, ռուսաց կառավարութեան մտքի եւ դիտաւորութիւնների մէջ չէին կարող մտնել ցեղական այն վնասակար թշնամութիւնները, որ ցանում էր «Кавказъ»-ը պ. Վէլիչկօի ձեռքով, օր օրի վրա յարուցանելով վրացիներին հայերի դէմ, եւ հայերին վրացիների դէմ։ Եւ պ. Վէլիչկօին, ինչպէս ոչ բաւականաչափ հակացող եւ կատարող չինովնիկի, հարկաւոր եղաւ հեռացնել խմբագրողի պաշտօնից։ Այնպէս որ բարի է այն փաստը, թէ չար—Աստուած գիտէ։ Կրակով եւ սրով, ոռվով, ջրհեղեղով եւ փոթորիկներով ռուսացնելու կողմնակիցները, ի հարկէ կը գոռան «հայութեան յաղթանակի» մասին։ Բայց մենք, որ հաւատում ենք Ռուսաստանի հզօր ամբողջութեան, այն ամբողջութեան, որ ստեղծվում է՝ հէնց պետութեան ծայրերին ազատութիւն տալով ազգային զարգացման մէջ,—ճշմարիտ ասած, չենք կարող շատ էլ ափսոսալ, որ պ. Վէլիչկօին հեռացրել են Անդրկովկասի ռուսաց պաշտօնական օրգանի ղեկավարութիւնից։

Եթէ «Кавказъ»-ը լինէր մասնաւոր հրատարակութիւն—թէկուզ հէնց պ. Վէլիչկօին պատկանող—նրա ատելութիւնը տեղական ազգաբնակութեան մի քանի տարրերի դէմ կը լինէր նրա անձնական ատելութիւնը։ Եւ անարդարացի կը լինէր զրկել նրան իր կարծիքները, թէկուզ սխալ կարծիքները, արտայայտելու իրաւունքից։ Բայց մի լրագրի մէջ, որ հաստատված է կառավարութիւնից, որ խօսում է կառավարութեան անունից, այդքան մանաւոր եւ չարամիտ գունաւորումը, ի հարկէ, անտեղի էր եւ ոչ շատ վայելուչ։

«Новое Время» վշտացած է, որ հեռացրել են պ. Վէլիչկօին, որը, լրագրի ասելով, մերկացնում էր հայկական պլուտոկրատիայի արարքները, եւ գանգատվում է, որ ռուսաց մամուլն ընդունեց պ. Վէլիչկօի արտաքսումը ինչպէս մի փաստ, որ վաղուց պիտի կատարվէր։

Այս ամբողջ միջնադէպքից «Новое Время» դուրս է բերում հետեւեալ խրատը.

Թիֆլիսում հարկաւոր է ռուսաց անցկենդրական եւ մասնաւոր լրագիր, որ իր ռուսական խօսքի անկեղծութեան մէջ սեղմված չը լինէր «տեղական դիւանատան հրատարակութիւն» անունով։

Ահա հէնց այդպէս էլ հարկաւոր է... Ոսկի խորհուրդ է տալիս «Новое Время»։ Թող Թիֆլիսում հիմնվի ռուսաց մասնաւոր անցկենդրական լրագիր, թող նա սիրէ հայերին կամ ատէ հայերին—այդ նրա խմբագրութեան գործն է, որի համար խմբագրութիւնն էլ պատասխանատու է եւ պատասխան պիտի տայ։ Ասենք աւելին. Թիֆլիսում եղել են արդէն մասնաւոր լրագիրներ, որոնք հէնց հայկական պլուտոկրատիայի դէմ կատաղի կռիւներ էին մղում, աւելի ուժեղ կռիւ, քան այն, որ իր կիսապաշտօնականութեան տակ ծածկած, մղում էր պ. Վէլիչկօ առհասարակ հայերի դէմ։ Դրանք էին Նիկոլաձէի «Обзоръ» եւ «Новое Обозрѣніе» լրագիրները։ Եւ չը նայած իրանց կուի խստութեան, Նիկոլաձէի օրգանները երբէք չէին գրգռում նոյն իսկ հայ պլուտոկրատների մէջ Վէլիչկօի «Кавказъ»-ի յարուցած ատելութեան եւ թշնամութեան ստուերն անգամ։

Բայց Նիկոլաձէ խօսում էր իբրեւ Նիկոլաձէ—իր կողմից եւ իր ետեւում կանգնած վրացի-ռուսական կուսակցութեան անունից։ Իսկ պ. Վէլիչկօ ընթանում էր «տեղական դիւանատան» դրօշակի տակ, այսինքն կովկասեան ռուսաց ադմինիստրացիայի, ռուսաց կառավարութեան նշանի տակ։

Երբ մասնաւոր մարդը կռւում է հայերի ազդեցութեան դէմ, այդ միայն նրա համոզմունքների գործն է եւ նա պատասխանատու է։ Բայց երբ այն չինովնիկը, որին կառավարութիւնը դրել է կառավարչական օրգան խմբագրելու, քարոզում է համարեա թէ հայկական կոտորածներ,—այդտեղ արդէն գործն աւելի բարձր է, քան չինովնիկի անձնական համոզմունքները, այդ արդէն ընթերցողի աչքում պատասխանատու է դարձնում այն կառավարութիւնը, որը նշանակել է խմբագրին։

Վասիլի Լվովիչ Վէլիչկօին հաճելի էր, որ թուրքերը եւ վրացիները կռւէին հայերի հետ։ Շատ լաւ։ Թող Վասիլի Լվովիչ Վէլիչկօ գրէ իր սեփական լրագրի մէջ ամեն տեսակ հրաւէր այդ կռւին մասնակցելու եւ թող ապացուցանէ կռւի անհրաժեշտութիւնը։

Բայց ռուսաց կառավարութեան չինովնիկ Վէլիչկօ, որ նշանակված է խմբագրելու կառավարչական «Кавказъ» լրագիրը, ամենափոքրիկ իրաւունք անգամ չունէր յուզել ազգայնական կրքեր եւ ազգաբնակութեան մի մասը միւս մասի դէմ գրգռել։ Որովհետեւ պաշտօնական հրատարակութեան խմբագրի բերանում դրած այդպիսի պրօպագանդան մանակը, որի միջոցին թէ անհատական եւ թէ հաւաքական անձնաւորութեան համար բարի խօսքը մանաւանդ միսիթարական է, իսկ յանդիմանութիւնը, չը խօսելով արդէն բամբասանքի մասին, մանաւանդ վիրաւորական եւ դառն է։

Համարեա ամեն մի համարում պահանջելով վռնդել Ռուսաստանից դզգվված փախստական հայերին, պ. Վէլիչկօ հասաւ այն աստիճանին, որ աշխատում էր խլել դժբաղդ որբերի բերանից մի կտոր չոր հացը, եղբայրական օգնութեան մաքուր եւ սուրբ գործը հրատարակելով վնասակար։ Վերջապէս եւ ամենավերջին, բնական դժբաղդութիւնը Ախալքալաքի գաւառում, որ թաղեց հէնդ հայաբնակ գիւղերի աւերակների մէջ մի քանի հարիւր մարդ եւ մուրացկան դարձրեց մի քանի հազար աշխատաւորների, նոյն իսկ այս սարսեցնող աղէտը, որ տեղի ունեցաւ Թիֆլիսից երկու քայլ հեռու, չը մեղմացրեց «Кавказъ»-ի չարութիւնը։ Ընդհակառակն, այդ աղէտը առիթ տուեց պ. Վէլիչկօին, սրբապղծաբար խառնել իր հին հայատեացութեան հետ եւ... նոյն իսկ նախախնամութեան ձեռքը!!։ Սա արդէն լցրեց բաժակը եւ իսկական լոյս գցեց խմբագիր Վէլիչկօի հրապարակախօսական կերպարանքի վրա, որ ներկայացնում էր իսկական կերպով իր գաղանացած մարդատեացութիւնը։

II

Պ. Վէլիչկօ անհետացաւ կովկասեան հօրիզոնից, բայց, բարեբաղդաբար, այդպիսի դժութիւն տեղի չունեցաւ։ Բանաստեղծ-հրապարակախօսը հեռանում է «Кавказъ»-ի խմբագրութիւնից ողջ եւ առողջ, ֆիզիքապէս։ Բայց որպիսի փոփոխութիւն երեք տարվայ մէջ ուրիշ կողմերից։ Պ. Վէլիչկօն ոչ միայն բանաստեղծութեան մէջն է այրում «քաղաքացիական մոտիվները», բայց եւ հրապարակախօսական պրոգրամի մէջ փոխում է իր ընթացքը։ Շատ ժամանակ է անցել այն օրից, երբ նա սկսելով «Кавказъ» լրագրի խմբագրութիւնը 1896 թուին, հաւաքում էր աշխատակիցներին լրագիրը վարելու համար արդարութեան եւ Ռուսաստանի ժողովուրդների եղբայրական համերաշխութեան ոգով։ Եւ ինչ։ Բաւական էր մայրաքաղաքի մամուլի Շեչկովսկիների կողմից մի թեթեւ ձայն, եւ նա, «Кавказъ» լրագիրը վարելու երկրորդ ամսին արդէն իւրացրեց նրանց մարդատեցական պրոգրամը եւ հասցրեց նրան մինչեւ կատաղութեան վերջին աստիճանը։ Հայերը, ինչպէս եւ իւրաքանչիւր ուրիշ ժողովուրդ, ունեն իրանց արժանաւորութիւնները եւ իրանց պակասութիւնները, Թող մինչեւ անգամ վերջինները չատ լինեն նրանց մէջ։ Մարդ խստասրտութեան որպիսի աստիճանին հասած պէտք է լինի, որ եւրեւակայական եւ իրական պակասութիւնները մերկացնելու համար, ամենօրեայ անընդհատ հալածանքի համար ընտրէ մի վայրկեան, ընտրէ հէնց ընդհանուր ազգային վշտի ցնցող ժամանակը, որի միջոցին թէ անհատական եւ թէ հաւաքական անձնաւորութեան համար բարի խօսքը մանաւանդ միսիթարական է, իսկ յանդիմանութիւնը, չը խօսելով արդէն բամբասանքի մասին, մանաւանդ վիրաւորական եւ դառն է։

Համարեա ամեն մի համարում պահանջելով վռնդել Ռուսաստանից դզգվված փախստական հայերին, պ. Վէլիչկօ հասաւ այն աստիճանին, որ աշխատում էր խլել դժբաղդ որբերի բերանից մի կտոր չոր հացը, եղբայրական օգնութեան մաքուր եւ սուրբ գործը հրատարակելով վնասակար։ Վերջապէս եւ ամենավերջին, բնական դժբաղդութիւնը Ախալքալաքի գաւառում, որ թաղեց հէնդ հայաբնակ գիւղերի աւերակների մէջ մի քանի հարիւր մարդ եւ մուրացկան դարձրեց մի քանի հազար աշխատաւորների, նոյն իսկ այս սարսեցնող աղէտը, որ տեղի ունեցաւ Թիֆլիսից երկու քայլ հեռու, չը մեղմացրեց «Кавказъ»-ի չարութիւնը։ Ընդհակառակն, այդ աղէտը առիթ տուեց պ. Վէլիչկօին, սրբապղծաբար խառնել իր հին հայատեացութեան հետ եւ... նոյն իսկ նախախնամութեան ձեռքը!!։ Սա արդէն լցրեց բաժակը եւ իսկական լոյս գցեց խմբագիր Վէլիչկօի հրապարակախօսական կերպարանքի վրա, որ ներկայացնում էր իսկական կերպով իր գաղանացած մարդատեացութիւնը։

II

Պ. Վէլիչկօ անհետացաւ կովկասեան հօրիզոնից, բայց հետքերը, կամ աւելի ճիշդը, վերքերը, որ նա թողել է, դեռ գոյութիւն ունեն։ Կասկածի, չարաստութեան, ցեղական թշնամութեան եւ փոխադարձ նախապաշարմունքի սերմերը մնացին։ Սակայն, պէտք է յուսալ, որ նրանք երկարատեւ չեն լինի։ Զարութիւնը յաւիտենական չէ։ Մի փոքր բարի կամք ուշնեենալով էլ շատ հեշտ կարելի է բժշկել եւ ուղղել այն բոլորը, որ փչացած է պ. Վէլիչկօի ոգու շնորհիւ, հակառակ ռուսաց պատմութեան դարաւոր աւանդութիւնների։ Հարկաւոր է միայն մի փոքր առողջամիտ լինել, հայերի պատմութիւնը եւ բնաւորութիւնը գիտենալ՝ որպէս զի կարելի լինի պատշաճաւոր կերպով գնահատել նրանց թշնամիների եւ թիւրքաց քաղաքական գործակալների տարածած այն առասպելը՝ թէ հայերը ուզում են վերականգնել Մեծ Հայաստանը եւ թէ նրանք ուզում են կռիւ մղել Ռուսաստանի դէմ։ Ոչ ոք չէ կարող ուրանալ, որ հայերը գործնական իսկ ունեն, եւ այդ պատճառով ծիծաղելի է մեղադրել նրանց, թէ նրանք թշնամական պլաններ ունեն Ռուսաստանի դէմ եւ թէ նրանք ձգտում են ձեռք բերել քաղաքական զօրութիւն, մի բան, որ նրանք չեն ունեցել ամենահին ժամանակներն անգամ, եւ մանաւանդ այժմ չը կայ, երբ կազմակերպվում են վիթխարի կայսրութիւններ, որոնց հետ համեմատելով այդպէս անուանված Մեծ Հայաստանը, կամ Մեծ Ցունաստանը, ոչ այլ ինչ են, եթէ ոչ կարող է ազգաբնակութեան մէջ միայն այս կերպով բացատրվել։

—Ռուսաց կառավարութեան օրգանը անիծում է հայերին։ Նշանակում է, ռուսաց կառավարութիւնը ատում է հայերին։ Չէ՞ նշանակում այդ, որ մենք կարող ենք մեր իմացածի պէս դատատան անել հայերի վերա. դրանից մեզ, երեւի, մեծ վտանգ չի լինի...

Ռուսական գործը—ռուսաց գայիսօնին հրապարակված ազգերին միացնելն է մի համաբաշխ պետական ամբողջութեան մէջ։ Պ. Վէլիչկօ չէր միացնում, այլ բաժանում էր։ Նա կռւեցնում էր թուրքերին հայերի հետ, հայերին վրացիների հետ, իսկ այդ կռիւների պատասխանատուութիւնը ընկնում է մեր՝ ռուսաց վրայ։

Պ. Վէլիչկօ—ի հարկէ, անդիտակցաբար,—ծառայում էր ոչ թէ ռուսական գործին, այլ Ռուսաստանի թշնամիների գործին, որոնք կամենում են Կովկասում ցեղական խռովութիւններ, որովհետեւ դրանցով թուլանում է Ռուսաստանի ասիական ազդեցութիւնը, որ հոսում է Կովկասի վրայով։

Ի վերջոյ, այժմ նկատվում է մի ծիծաղելի երեւոյթ։ Մեր մամուլի օրգաններից ոչ մէկը երբէք այնքան ճշմարտութեամբ եւ պերճախօսութեամբ չէ պաշտպանել՝ թէ մեր պետութեան ծայրերում պէտք է մտցնել խելացի համբերողութիւն եւ դէն ձգել վտանգաւոր նեղ ազգայնութիւնը, ինչպէս «Гражданинъ»-ը (դեռ 80-ական թուականներին!)։ Ամենազատասիրտ ամսագրերի եւ լրագրերի մէջ վերջին ժամանակներս այս կարգի հարցերի վերաբերմամբ չէ կարելի գտնել աւելի կրակոտ, աւելի խոր մըտածված խօսքեր, քան նրանք, որոնք դուրս են եկել իշխան Վ. Մեշչերսկու գրչի տակից։ Միայն հրաշքով կարելի է բացատրել, որ նրան խայտառակող Վ. Վէլիչկօն, որ այժմ հարկաւոր չափով խնամիացել է այն օրգանների հետ, որոնք խիստ եւ անպայման կերպով տարբերվում են «Гражданинъ»-ի աշխարհայեացքից, յանկարծ, անկասկած մի թիւրիմացութեան պատճառով—իր համար պաշտպան է որոնում հէնց յանձին իշխան Մեշչերսկու. եւ սակայն Մեշչերսկի միշտ դատապարտել է պետութեան ծայրերում գործող այնպիսի վնասակար գործիչներին, որպիսին է Վէլիչկօ, որ կարողացաւ իր դէմ յարուցանել ոչ միայն հայերի, այլ եւ իրանց յարգող վրացիների եւ ռուս հասարակութեան լաւագոյն ներկայացուցիչների ատելութիւնը... այնքան, որ ինքը կառավարչապետը, որին ամենից քիչ կարելի է կասկածել ամենաթեթեւ հայասիրութեան մէջ, մի Վ. Վէլիչկօի համար ոչ այնքան էլ գեղեցիկ օր փակեց նրա հրապարակախօսական ասպարէզը։ Եթէ երկու-երեք լրագիրներ հաւատացնում են թէ Վէլիչկօի խմբագրութեամբ «Кавказъ»-ը ճշմարիտ ռուսական թերթ դարձաւ,—այն ժամանակ պէտք է լրջօրէն հարցնել այդ լրագիրներին—արդեօք չեն մոռացել թէ ով էր այդ իսկ Վէլիչկօի նախորդը. մինթէ համեմատվել կարող է նա ազնիւ եւ իր բոլոր գործերի մէջ օրինաւոր, իսկական ռուս մարդ Իւրի Նիկոլաեվիչ Միլիւտինի հետ, որ 1896 թուին զրժբախտաբար տուեց իր պաշտօնը «այժմ վնասված» Վէլիչկօին։ Մամուլի մէջ ցաւակցութիւն յայտնվեց, որ Վէլիչկօն մնաց կոտրած գրչով։ Փառք Աստուծու, որ «այդպիսի» գրիչը կոտրված է։ Եւ թող Կայսրութեան ծայրերում այդ գրիչը չը տրվի անջատում եւ խռովութիւն սերմանողներին։

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԴԱՀԼԻՃԻՑ

—

Թիֆլիսի հայ-լուսաւորչական կօնսիստորիայի հաւատարմատար երգուեալ հաւատարմատար Սոկրատ Մէլիք-Սադաեան, ինչպէս յայտնի է մեր ընթերցողներին, գանգատ ներկայացրեց նահանգական դատարանին ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութեան դէմ, յանձին կովկասեան ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձուի, պահանջելով ճանաչել Ախալցխայ քաղաքի ս. Փրկիչ եկեղեցու սեփականութիւն այն ութ գիւղերը, որոնք գտնվում են Ախալքալաքի գաւառում եւ որոնց իր իրաւասութեան տակն էր առել կովկասեան ուսումնարանական վարչութիւնը 1898 թ-ի օգոստոս ամսին։ Այդ պահանջի դէմ կովկասեան ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձուն պատասխան ներկայացրեց, ապացուցանելով, թէ դատարանը իրաւունք չունի քննել այդ գործը, այլ նա պէտք է լուծվի վարչական կարգով։

Նահանգական դատարանը մերժեց կովկասեան ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձուի այդ պահանջը։

Նահանգական դատարանի այդ վճռի դէմ մասնաւոր գանգատ ներկայացրեց դատաստանական պալատը կովկասեան ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձուն։

Դատաստանական պալատը վճռեց՝ հաստատել Թիֆլիսի նահանգական դատարանի վճիռը, անհետեւանք թողնելով կովկասեան ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձուի մասնաւոր գանգատը։

ՀԱՑՈՑ ՆԵՐԿԱՑԱՑՈՒՄՆԵՐԸ ԲԱԳԻՈՒՄ

—

Յունվարի 8-ին, պ. Յովհաննիսեանը, վերջապէս, ունեցաւ իր՝ վաղուց սպասվող երկրորդ դերիւսը, որի համար երկար պատրաստվում էր, բայց... բայց կատարվեց այն, ինչ որ սպասվում էր։ Նա սկսեց նրանով, ինչով պիտի վերջացներ եւ տուժեց, ինչպէս լինում է այդպիսի դէպքում։

Դեռ նոր աւարտած այն արտիստիկական դպրոցը, որի մասին, ի դէպ է աւելացնել, ոչ ոք որոշ հասկացողութիւն չունի, նա իր արտիստիկական կարիերան ցանկացաւ սկսել այնպիսի պատասխանատու դերով, որպիսին Քինն է։ Թւում էր թէ Քինի դժուարութիւնները նրան մի փոքր կը զգաստացնէին եւ նա կը դիմէր բնական աստիճանական ճանապարհին։ Բայց ընդհակառակը, նա ուզեց միանգամից փայլել, ընտրելով այնպիսի տրագիքական եւ մի եւ նոյն ժամանակ մելոդրամատիքական դեր, որպիսին է Շիլլերի հերոսի դերը (Ֆրանց «Աւազակների» մէջ)։ Եւ հետեւանքը եղաւ ցաւալի։ Մի քանի անգամ ամենադրամատիքական վայրկեաններում թատրօնում քրքիջներ լսվեցին։

Առաջին անգամ մենք նկատել էինք, որ դերասանի դէմքի արտայայտութիւնը միա-

---

թզուկներ։

Կորցրած անկախութիւնը վերականգնելու միտքը դեռ կարող է գոյութիւն ունենալ մի ժողովրդի մէջ, որ նոր է կորցրել նրան, բայց ոչ թէ հայերի մէջ, որոնք համարեա հազար տարուց առաջ են կորցրել իրանց քաղաքական կեանքը։ Ասել թէ՝ մի քանի պատանի-երեւակայողների տաք գլուխների մէջ դրա նման մի ֆանտազիա չէ ծագում,—ի հարկէ, չէ կարելի։ Բայց ենթադրել, որ մի այդպիսի ցնորք կարող է գրաւել լուրջ հայերին, որոնք որ եւ է կշիռ ունեն իրանց ցեղակիցների մէջ,—դա նշանակում է ամենեւին ծանօթ չը լինել հայերի մեծամասնութեան տրամադրութեանը։ Այդ պարզ ճշմարտութեան անտես առնելն է հէնց ստեղծում հայատեացութիւնը, որ հացնում է մի քանիներին, ինչպէս պ. Վէլիչկօին եւ նրա համախոհներին, կատարեալ խելագարութեան, իսկ ուրիշներին—թշնամական կասկածոտութեան, որ վնասակար է թէ հայերին եւ թէ ռուսաց կուլտուրային Արեւելքում։

Լեզուի եւ կրօնի, այդ աւելի քան տասն եւ հինգ դարի սրբութեան պահպանումը,—ահա հայկական ազգային գաղափարի ալֆա եւ օմէգան։ Եւ մինչեւ այդ բանը չը հասկանան մեր քաղաքագէտները եւ գործնական մարդիկ, անխուսափելի կը լինեն մեքենայաբար ռուսացնելու դեղատոմսով արած խոշոր սխալները, որոնց հետեւանքները ծանր լինելով հայերի

կերպ է մնում խաղի ժամանակ. այս անգամ նա կարծես ցանկանում էր լրացնել այդ պակասությունը ծամածռություններով։ Իսկական միմիկան, որը կատարվում է տրամագրության անգգեցությեան ներքոյ մկանունքների աննկատելի շարժմունքներով, եւ ծամածռությունները չատ տարբեր բաներ են։ Ո՞ւր էր դերասանի գեղեցիկ չկոլան, որ այնպէս նկատվում էր առաջին խաղի ժամանակ։ Այդ եւս չը կար։ Այս անգամ մեզ համար աւելի պարզվեցին պ. Յովհաննիսեանի դերասանական միջոցները։ Նրա ձայնը արտայայտիչ չէ, ընդունակ է լաւ արտայայտելու հոգեկան յուզմունքները, բայց բանը նրանումն է, որ դերասանը չէ յուզվում եւ հոգեկան դրությունը ձգտում է միմիայն արուեստական միջոցներով նկարագրել։ Այդ լաւ նկատելի է զայրմունքի տեղատուության ժամանակ. երբ նրա ձայնը բարձր նոտաների վրա է լինում, այդ պակասությունը այնքան նկատելի չէ, բայց հէնց որ սկսում է իջնել դէպի նորմալ դրություն, այդ, այսպէս ասած՝ անցողական վայրկեանին, ձայնից լաւ նկատելի է, որ նրա հոգում չեն կատարվում դերին համապատասխան հոգեկան յուզմունքներ։ Ըստ երեւոյթին, պ. Յովհաննիսեան աւելի հետաքրքրվում է դերին յարմար արտաքին ձեւերով եւ պզռաներով, քան թէ նրա բովանդակությունով։ Բայց պ. Յովհաննիսեանի վրա խաչ դնել անկարելի է. նրա ձայնը այնքան արտայայտիչ է, որ եթէ նա իսկական ոգեւորություն ընդունակություն ցոյց տար, նրանից կարելի է սպասել նոյն իսկ լաւ դերասան։ Եղան վայրկեաններ, երբ նրա խաղը գեղարուեստականության էր հասնում. բայց... միմիայն վայրկեաններ։ Կայ թէօրիա, որ միայն արուեստի միջոցով կարելի է նկարագրել ամեն հոգեկան դրություն. բայց մենք հետեւում ենք այն ճշմարտությանը, որ գիտակցական ոչ մի նրբությունով չէ կարելի փոխարինել այն, ինչ որ կատարում է ոգեւորությունը, ի հարկէ, միացած արուեստի հետ։

Թէեւ դէբիւտը պ. Յովհաննիսեանին էր, ծափահարությունները վաստակում էր պ. Սբելեանը, որը կատարում էր Կարլի դերը։ Դերասանին մի բան պիտի նկատած, որ նա պաթետիկ դերերում թուլություն է ցոյց տալիս դէպի բիտորական ոճը. իսկ դա վտանգաւոր գիծ է, եթէ հաստատվի։

Յ. Սաղաթէլեան

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻՑ ՎՆԱՍՎԱԾՆԵՐԻ ՕԳՏԻՆ

Ստացանք երկրաշարժից վնասված գիւղացիների օգտին հետեւեալ նուէրները.

Սամարկանդից, Վահան քահ. Ասկարեանից 208 ռուբլի, որ ժողովված է հայ հասարակությունից։ Նուիրատուներն են։ Մ. Ղուկասեանց 10 ր., Ա. Հախումեանց 20 ր., Բ. Ղազարեանց 20 ր., Մ. Ա.թարեանց, Կ. Աւագեանց, Մ. Նարինեանց, Մ. Մէլիք-Մկրտչեանց, Ս. Տէր-Ստեփանեանց՝ 10-ական ր., Ուրէկլեանց, Ա. Հայրեանց, Ս. Սարգսեանց, Ն. Սափարեանց եւ Ի. Տէր-Յակովբեանց, Ս. Գասպարեան, Ա. Գանջեցեանց, Ս. Եարեանց—5-ական ր., Ա. Զալեանց, Առստամեանց, Յ. Յովհաննիսեանց, Ս. Զարգարեանց, Ղ. Գրիգորեանց, Մ. Աւետիսեանց, Կ. Գարիբեանց—3-ական ր., Յ. Ղազախեանց 2 ր. 50 կ., Ա. Սայեամեանց, Ա. Շահնազարեանց, Գասպարեանց, Ղ. Նազարեանց, Ա. Բէկլաեանց, Մ. Խաչատրեանց—2-ական ր., Բ. Վանեանց 1 ր. 50 կ., Բ. Մայիլեանց, Ե. Թարայեանց, Յ. Բուդաղեանց, Մ. Անդրէասեանց, Բ. Բաբայեանց, Պ. Խարիբարեանց, Մ. Կարապետեանց, Գ. Մարտիրոսեանց, Ա. Յարութիւնեանց, Յ. Իսահակեանց, Ա. Թարասեանց, Աղաբաբեանց, Ա. Կարապետեանց, Յ. Գրիգորեանց, Շ. Յովհաննիսեանց, Յ. Ստեփանեանց, Գէորգեանց, Սարգսեանց—1-ական ր., Յովհաննիսեանց 50 կ., Կ. Մրաւեանց 50 կ., Վ. Վարդանեանց 25 կ., Յ. Պաատեանց 5 ր., Զ. Յակովբեանց 50 կ., Ս. Օհանեանց 50 կ., Ս. Տէր-Յովհաննիսեանց 5 ր., Աստղիկ Սթարեանց 75 կ., Կ. Սլիեանց 5 ռուբլի։

Բարքրուշից (Պարսկաստան) Ս. Գասպարեանից 83 ռուբ. (464 զռան). Նուիրատուներն են. Եղբարք Միքայէլեանցներ 60 զռան, «Սեւան» ընկ. 100 զռ., «Հայկազեան» ընկ. 60 զռ., «Արամեան» ընկ. 100 զռ., Գ. Յարութիւնեան 10 զռ., Գ. Ադամիրզեան 10 զռ., Ա. Ստեփանեան 20 զռ., Եղբ. Բաղդեան եւ ընկ. 101 զռան։

Ծեբելդա գիւղից (Սուխումի շրջան) Ա. Հէքիմեանից 68 ր. 5 կ. Նուիրատուներն են. Մ. քահ. Մինասեան, Յ. Թօփչեան, Ն. Զէյթունեան, Կ. Ուստայեան 3-ական ռուբ., Գ. Զագրեան, Ռ. Գասարեան 2-ական ր., Խ. Կլորիկեան, Ա. Հէքիմեան, Պ. Ղուկասեան, Հ. Վարդանեան, Զ. Խաչատրեան, Յ. Օֆլեան, Պ. Մալխասեան, Գ. Ավճեան, Թ. Փափազեան, Ս. Զագրեան, Յ. Տէրտէրեան, Յ. Զագրեան, Գ. Զագրեան, Յ. Փափազեան, Յ. Քէօսէեան, Խ. Քէշիշեան, Կ. Մինասեան, Յ. Քէշապեան, Յ. Զագրեան, Զ. Գալայճեան, Ա. Միքայէլեան, Մ. Սէլվիեան, Զագրեան, Մ. Թորլուգեան, Ս. Եալանչեան, Յ. Թորլուգեան, Ս. Էօքսիզեան, Ս. Զէմիթեան, Ղ. Զօլագեան, Ն. Գունդակչեան, Յ. Մէլիքեան, Կ. Զօլագեանց, Յ. Գունդակճեանց, Մ. Ղուկասեանց. Պ. Գալայճեանց, Ա. Էօքսիզեան 1-ական ր., Ս. Սէիսեան 1 ր. 50 կ., Ա. Զօլագեան, Ս. Թօփալեան, Մ. Գալայճեան 60-ական կ., Կ. Ծուկուրեան, Վ. Տէրտէրեան, Ա. Զէմիզեան, Ն. Քիւլեան, Ս. Ղուկասեան, Մ. Մարդարեան, Ս. Միւսէլիմեան, Կ. Մինասեան, Պ. Մինասեան, Ն. Սարիեան, Գ. Մէլիքեան, Յ. Ծուկուրեան, Պ. Քէչէտեան, Գ. Փափազեան, Յ. Մինասեան, Ա. Զագրեան, Վ. Արզումանեան, Մ. Սիւրմէնլեան, Կ. Ղուկասեան, Յ. Բահարեան, Յ. Քէչէնեան 50-ական կ., Պ. Թօփալեան 45 կ., Յ. Թէրզեան, Պ. Ծատուրեան, Յ. Սէլվիեան, Ս. Թոքոսեան 40-ական կ., Կ. Օֆլեան 20 կ.։

Տեմրիւկից՝ Կ. Օքսուզեանից 37 ր. 50 կ., որ հաւաքել են Սիտանիզովկա տեղում տրապիզոնցի գաղթականները։ Նուիրատուներն են. Հ. Քօչիկեան 5 ր., Պ. Վարդանեան 50 կ., Գ. Էօքսիզ 1 ր., Ս. Քօչիկեան 1 ր., Յ. Էօքսիզ 50 կ., Պ. Ներսիսեան 1 ր., Ա. Թոռլաք 15 կ., Կ. Էօքսիզ 1 ր., Տ. Ղուկասեան 15 կ., Մ. Քօչիկեան 1 ր., Յ. Քօչիկեան 1 ր., Կ. Օվակիմեան 1 ր., Գ. Քօչիկեան 1 ր., Յ. Մարկոսեան 3 ր., Թ. Մարկոսեան 50 կ., Մ. Սիմասունեան 20 կ., Ս. Սիմասունեան 1 ր., Բ. Քէօլէյեան 1 ր.. Մ. Եարամպէյլիք 1 ր., Ղ. Ղուկասեան 50 կ., Ա. 30 կ., Յ. Ն. 1 ր., Մի քանի երեխաներից 40 կ., Աննա 1 ր., Մարիամ 50 կ., Վարդուհի 1 ր., Տիրուհի 25 կ., Եղիսաբէթ 50 կ., Լուսթաթուն 50 կ., Լուսիկ 50 կ., Մանուշակ 50 կ., օր. Զարուհի 1 ր. 15 կ., օր. Վարդուհի 20 կ., Иванъ 1 р., Игнатъ 20 к., Григорій 20 к., Егоръ 30 к., Маркъ 50 к., Գ. Թօրլաքեան 5 ր., Михаилъ 1 р.։

Թիֆլիսից, Հ. Թումանեանից 1 ր. 50 կ., Մի ոմնից 7 ր.։

Ղարայազից՝ Տ. Գեօզալեանից 3 ր., Любомирскій 1 р. 20 к., Михаиловскій 1 р.։

Կամենակայա ստանիցայից (Դօնի շրջան) Մ. Ստեփանեանից 150 ռուբլի։ Նուիրատուներն են։ Սիրողներ Հմայակ եւ Համազասպ Արծաթպանեանք, Յ. եւ Ա. Խազիզեանք, եւ ուրիշ հայ երիտասարդների եւ օրիորդների մասնակցությամբ մի ընտանեկան ներկայացումից գոյացած արդիւնքը 30 ռուբլի։ Ա. Խազիզեան, Գ. Խազիզեան, եւ Յ. Պոստանճեան 10-ական ր.։ Տիկիններ՝ Ի. Խազիզեան, Մ. Խազիզեան եւ Ս. Պոստանճեան 10-ական ր.։ Մ. Խոմաճեան, եւ Ս. Ազակեան 5-ական ր.։ Տիկիններ՝ Հ. Խոմաճեան, եւ Ե. Ազակեան 5-ական ր.։ Մ. Խաչումեան, եւ Գ. Գուհարեան 3-ական ր.։ Տիկ. Ե. Գուհարեան 2 ր.։ Գ. Խազիզեան 1 ր. 50 կ.։ Տիկիններ՝ Տիրուհի Առեխեան եւ Ե. Բինիաթեան 1-ական ր.։ Ղ. Պուռունեան, Գ. Առեխեան, Բ. Սարաւեան, Կ. Արծաթպանեան, Մ. Աւագեան, Կ. Հաջիեան, Խ. Հաջիեան, Й. Никифоровъ, Ս. Բինիաթեան, Ա. Պօպովեան, Մ. Պոպովեան, Կ. Կիրակոսեան, Ս. Զախմախեան, Գ. Զարդարեան, Գ. Զարէքչիեան, Մ. Հախնազարեան, Неизвѣстный. եւ Մ. Ստեփանեանց 1-ական ր.։ Եղբարք Ստեփան, Մկրտիչ, Յովհաննէս եւ Լուկաչ որդիք Առեխեանի. Լ. Յակովբեան, եւ Ա. Դոդոխեան 75-ական կ.։ Տիկիններ՝ Դ. Հաջիեան, Ս. Արծաթպանեան, եւ Ա. Հաջիեան—50-ական կ.։ Մ. Զաւտարեան, Մ. Պոպովեան, Գ. Թաթիորեան, Й. Гуденковъ, Մ. Շիրինեան, М. Мироновъ, Խ. Զարիֆեան, Յ. Ֆուրթուշեան—50-ական կ.։ Неизвѣстный եւ Й. Катачинъ—25-ական կ.։

Ընդամենը 560 ռուբլի 25 կոպէկ։

Մինչեւ այժմ ստացել ենք 20061 ր. 74½ կոպէկ եւ երկու ոսկի ռուպի։ Ուղարկել ենք 19,000 ռուբլի։ Մեզ մնացել է 1061 ր. 74½ կ. եւ երկու ոսկի ռուպի։

ՆԱՄԱԿ ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻՑ

Յունվարի 21-ից

Ժողովուրդը հանգստանում է, շարժերը դադարել են, ջղերը հանգստացել։ Այժմ պարզվում է իր բոլոր այժով, որ թշուառությունը օրից օր չատանում է, օրից օր աւելի աչքի է ընկնում։ Երէկ մի խեղճ կին, շալակած մի երկու ամսական երեխայ, բաղխում էր սրա նրա դուռը, իսկ մանուկը ճչում էր, մղկտում։ Ինչու է լաց լինում երեխան, մթթէ մօր բազուկների մէջ հանգիստ չէ գտնում, մթթէ մննդարար կաթն է պակասում... Ո՛չ, այդ բոլորը կը գտնէր երեխան, եթէ իր մայրը փլատակների տակ չը մնար, եթէ սեւ հողը չը գրկէր նրան. բայց այժմ նա զուրկ իր մօրից, զուրկ ծնողական գուրգուրանքից, այս սառնամանիքներին, մի օտարի շալակին ընկել է դանդաղում. երկու ամսական եւ դանդաղում, երկու ամսական ու զուրկ հօրից ու մօրից... Անլեզու, անմեղ, խեղճ երեխան մղկտում է, աղիողորմ ճչում է, նրան կերակուր է պէտք, նրան տաք խանձարուրներն են պէտք, բայց ո՞րտեղից այս բոլորը։ Եւ քանի այսպիսի անմեղ թշուառներ...

—Քոյրիկ, այս ցրտին ինչու էք դուրս բերել այս խեղճին, հարց տուեց մէկը։

—Եղբայր, ներս ունինք, որ դուրս չը բերինք...

Այս պատասխանի դէմ ոչ ոք ոչինչ չառարկեց, որովհետեւ ուզիղ որ «ներս» չունեն... խեղճերը. այս բոպէիս մերեւեցին, սամարցին չրջում է դանդաղում, նա կարօտ է մի տաք անկիւնի...

—Է՛յ եղբայր, չարունակեց կինը. դու կարծում ես գոհ եմ, որ ընկած եմ ձեր դռները. ո՛չ, իմ թանով ապուրը աւելի քաղցր է, քան ձեր պէս-պէս համադամ կերակուրները, բայց կարիքը, նեղությունը ստիպում է... Տեսնում էք այս խեղճին, երկու ամիսը նոր է լրանում. ժամի ժամանակ սրա մօրը թաղեցինք, հօրը ոտներն է ջարդված, իսկ տունը քանդված, ոչ ոք չունէ, ես հոգուս համար եմ պահում, բայց վայ այս պահելուն...։

Եւ այսպիսի քանիներ...

Տեղիս մանուածողովը պատսպարում է, կերակրում է, հագցնում է։ Նա չնորհակալության արժանի է ամեն կողմից։ Բայց գործը անսպառ է. որ մէկին նայել, որ մէկի հոգը քաշել, թշուառության ծաւալը չատ մեծ է, քաղցածի հոսանքը ահագին, մերկերի բանակը ստուար։ Այս աղէտից առաջ եկած կարօտությունը թեթեւացնելու համար պէտք է գոնէ 400 հազար ռուբլի։ Մինչեւ գարուն այս թշուառներին պահելու, պատսպարելու պէտք է առնուազը 100 հազար, իսկ գարնան տները վերաշինելու, սերմացու բաժանելու, լծկաններ բաշխելու համար 300 հազար եւ միայն այս գումարներով կարելի է փրկել խեղճերին։

Սմսիս 20-ին, լոյս 21-ին, գիշերվայ ժամը 1-ին, մի մետէօր (թռչող աստղ) է երեւացել եւ սարսափի մէջ է գցել տեսնողներին ու նոր գուշակությունների աղբիւր բացել։

Վ. Շահպարոնեանց

ՆԱՄԱԿ ՇՈՒԼԱՎԷՐԻՑ

Յունվարի 10-ին

Որ մեր գիւղերում որը երեխաները, զրկվելով հօրից, զրկվում են եւ այն բոլոր միջոցներից, որոնց տիրելու ամեն իրաւունք ունեն եւ այն բարիքներից, որոնցից զուրկ չեն այդպիսիների հասակակից ուրիշ երեխաները—այժմ զուտ ճշմարտություն է, եւ կարծում եմ, չատ չեմ սխալված լինի, քանի որ բազմաթիւ օրինակները այդ պարզ հաստատում են։ Ճիշտ է, սովորություն կայ գիւղերում որը երեխաների վրա խնամատար նշակելը, սակայն 95% այդ, որպէս թէ, խնամատարներից իրանց պարտականությունն են համարում ի չարը գործ դնել այդ խնամքը եւ ամեն կերպ աշխատել որբի դրությունը՝ առանց այն էլ վատ՝ աւելի եւս վատացնել։

Խնամատար նշանակում է հառարակությունը գիւղական ժողովում. կազմվում է համախօսական, իսկ ստորագրում են կամ, աւելի ճիշտն ասեմ՝ ստորագրել են տալիս տանուտերի օգնականները փողոցում ամեն մի պատահած գիւղացու, մինչեւ որ ստորագրողների որոշեալ թիւը լրանայ։ Շատ հազուագիւտ չեն այն դէպքերը, երբ հանդիպում ես փողոցում գիւղի քեօխվային, որը չրջում է մի թանաքաման, գրիչ ու համախօսականը ձեռքին ու պատահողին ստորագրել տալիս. «ձեռք քաշիր, ոչինչ համար, ՀԷաակար կերպով են արտացոլում եւ ռուսաց չահերի վրա Արեւելքում։ Ժամանակ է վերջապէս հասկանալ վերջին տարիների սխալը, որովհետեւ անցքերը այժմ բաւական արագ են ընթանում։ Պրոֆէսոր Գէրիէ «Ռուսաստանի կոչումը Արեւելքում» վերնագրով իր մի յօդուածի մէջ (տ. Братская Помощь գրքի երկ. հրատարակության մէջ) աշխարա ցոյց տուեց, թէ ինչպէս լաւ է հասկացել պրուսացի Բօրբախ այն օգուտը, որ Ռուսաստանը ստացաւ հայերից, որոնք Պետրոս Մեծի ժամանակից ընտելացել էին ռուսաց կուլտուրայի առաջ տանողների դերին Արեւելքում, Պարսկաստանի եւ Միջին Ասիայի վրա ներգործելու միջոցով։ Մի եւ նոյն գիտական ճանապարհորդը ոչ պակաս պարզությամբ հասկացաւ այն դերը, որ վիճակված է խաղալ հայերին Փոքր-Ասիայի առաջիկայ նուաճման ժամանակ։ Այդ հարցին նա նորերս մի առանձին յօդուած նուիրեց «Preussische Jahrbücher» յայտնի ամսագրի մայիսեան գրքի մէջ։ Մատնացոյց անելով այն խոշոր անտեսական չահերի վրա, որ գերմանական արդիւնաբերությունը եւ առեւտուրը չուտով պէտք է ձեռք բերեն Փոքր-Ասիայում, պ. Բօրբախ աւելացնում է, որ գերմանացիների եւ տեղական թիւրք ազգաբնակության մէջ բնական եւ անխուսափելի միջնորդներ կը լինեն հայերը։ «Դեռ չատ ջուր կանցնի Եփրատի միջով,—գրում է նա,—նախ քան թիւրքը վաճառական եւ արդիւնաբերող կը դառնայ, իսկ մինչեւ այդ ժամանակ, խելացի, փորձված, կրթված հայերը, գիտենալով գերմանական եւ ուրիշ լեզուներ, անխուսափելի կերպով պէտք է միջնորդներ դառնան Եւրոպայի եւ Փոքր-Ասիայի մէջ։» Ի նկատի ունենալով այդ, պ. Բօրբախ առաջարկում է Գերմանիային օգուտ քաղել թէ հայ որբերի համար հիմնված ապաստարաններից եւ թէ ուրիշ հիմնարկություններից, որպէս զի պատրաստվեն հայերից գերմանական կուլտուրայի անփոխարինելի տարածողներ։ Sapienti sat...

Աւելորդ չի լինի մեր կուրացած հայակերներների համար,—եթէ ոչ արդարության զգացմունքից, գոնէ Ռուսաստանի չահերի տեսակէտից աւելի հանգիստ եւ խելացի կերպով քննության առնել հայերի դրությունը եւ դերը Կովկասում եւ Անդրկովկասում։ Այդտեղ մինչեւ անգամ գիւղ անելու կարիք չը կայ։ Այն բանի վրա, ինչին նոր միայն ձգտում է Գերմանիան, վաղուց արդէն ընկել է Պետրոս Մեծի արծուային հայեացքը, որը լաւ էր հասկացել, թէ անկարելի է իրագործել Ռուսաստանի համաշխարհային կուլտուրական միսսիան Արեւելքում, եթէ նայելու լինի իրերի վրա «Մոսկովեան բացառականության եւ անհամբերողության» նեղ ճեղքով։ Մահմեդական աշխարհի դէմ կուելու համար նա, որպէս բնական դաշնակիցների, հրաւիրեց Արեւելքի միակ քրիստոնեաներին—պարսկա-հայերին, որոնք առաջինն էին, որ առեւտուր սկսեցին Կասպից մահմեդական ծովափի վրա։ Նոյն բանն արեց եւ Եկատերինա II Սեւ ծովի մահմեդական ծովափի վերաբերմամբ, ուր հրաւիրվեցին երկրագործներ եւ վաճառականներ Թիւրքաց Հայաստանից։ Մի խօսքով, թէ աւելի հեռաւոր, եւ թէ մերձաւոր պատմությունը ցոյց է տալիս, որ Ռուսաստանը ցանկացած ժամանակ կարողանում էր հայերին օգտակար եւ հաւատարիմ հպատակներ դարձնել եւ իր ազդեցության տարածողներ Արեւելքում։ Եթէ նրանք մի եւ նոյն ժամանակ պահպանեցին իրանց կրօնը եւ մասամբ լեզուն, դրա մէջ միայն չարասիրտ եւ կուրացած ցեղային անհամբերողությունը կարող է ինչ որ վնասակար եւ մինչեւ անգամ Ռուսաստանի համար վտանգաւոր մի բան տեսնել. Ինչ վերաբերում է ռուսաց լեզուի նշանակությանը, չը խօսելով արդէն ունեւոր դասակարգերի մասին, որոնցով լցված են բոլոր գպրոցները Կովկասի քաղաքներում, հայերի մինչեւ անգամ նորագոյն սերունդների ստորին դասակարգերը բոլորը մի փոքր խօսում են ռուսերէն։

Գիւղերում, գպրոցների պակասության պատճառով, ռուսաց լեզուն աւելի քիչ է տարածված, իսկ այժմ հայոց ծխական գպրոցների փակվելուց յետոյ 1896 թվին, որտեղից 20,000-ից աւելի երկու սեռի ուսանողներ հեռացրվեցին, ռուսաց լեզուի տարածումը, ի հարկէ, պէտք է դանդաղանայ, եւ ոչ թէ արագացվի, որի համար անկեղծ կերպով ցաւում են հայերը։ Կովկասը լաւ ճանաչողներից մէկը հաւատացնում էր, որ եթէ մինչեւ անգամ հայերին արգելէին ռուսաց լեզուի ուսումնասիրությունը, նրանք գաղտնի կերպով կը սովորէին, այնքան զօրեղ է նրանց մէջ պետական լեզուի գիտության անհրաժեշտության եւ օգուտի համոզմունքը։ Եւ ահա այդպիսի արթուն գործնական—հայերին Կովկասի նորայայտ ճանաչողները համարում են ռուսաց լեզուն սովորելուց խուսափողներ միայն այն պատճառով, որ գիւղական ազգաբնակության մասսան (ինչպէս յայտնի է, Կովկասում հայոց ազգաբնակության 80 տոկոսից աւելին գիւղացիներ են) չը գիտէ ռուսերէն, որովհետեւ ինչքան էլ նա ցանկանայ, տեղ չունի սովորելու, գպրոցների բացակայության պատճառով։

Ժամանակ է, ժամանակ ազգաբնակության համար կարգադրել վերջին ժամանակների տարաձայնությունները, որոնց եթէ չեն ստեղծել, գոնէ սաստկացրել են կարճատես բուտինէօրպաշտօնեաները եւ Վելիչկի նման հայատեաց հրապարակախօսները, որոնք քիչ վնաս եւ վիշտ չեն պատճառել հայերին եւ ոչինչ օգուտ չեն տուել Ռուսաստանին։ Այդ չարավնաս մաքուղի ցրվելը պահանջում են թէ արդարությունը եւ թէ Ռուսաստանի օգուտը։

Գր. Ա. Միրօվ

«С. Петер. Вѣд.»

բան ա—ապեկի թուղթ ա» եւ գիւղացին, որ համախօսականը ստորագրելու ժամանակ մի տեսակ երկիւղ է զգում, «ապէկի» անունը լսելիս, իսկոյն համաձայնվում է ստորագրել։ Ընտրված խնամատարը, լինի դա նոյն-իսկ որբի բարեկամը կամ ազգականը՝ իր ձեռքն է հաւաքում նրա բոլոր թէ չարժական եւ թէ անշարժ կայքը ու իր սեփականի պէս տիրապետում։ Աստուած թող միայն խնամք համարէ այն դաղրն օրերը ու ցաւերը, որ խնամատարը չէ զլանում իր սանիկին զգալ տալ...

Օրէնքով խնամատարը պարտաւոր է միշտ հաշիւ ներկայացնել գիւղական ժողովին իր յանձն առած որբի ունեցած ել եւ մուտքի մասին. սակայն ով է պահանջողը։ Տանուտէրը, որ ժողով հրաւիրողն է՝ աւելորդ գլխացաւանք է համարում ու այդպիսի մանր բաների համար ժամանակ չունի։ Վերջը այն է լինում, որ խնամված որբը, հասակն առնելուց յետոյ, ոչ միայն հօրից մնացած ժառանգութիւնից է զրկվում, այլ եւ տէր է դառնում իր խնամատարի արած պարտքերի...

Բայց քանի-քանիսները մնում են անխնամ, յանցաւոր լինելով միայն նրանում, որ իրանց հօրից ոչինչ չեն ժառանգել, որ գոնէ պատճառ լինէր խնամատար ճարվելուն—ահա այդպիսիների գրութիւնը տրդէն անտանելի է։ Անցեալներում տեղի ունեցած մի ոգեղ դէպք, կարծես մի զարհուրելի բողոք լինի այն կարգ ու կանոնների դէմ, որով ընթանում է մեր գիւղերում խնամատարութեան հարցը եւ գուցէ այդ փաստը տեղի չունենար, եթէ մեր գիւղերում եւս գործադրվէր այն գեղեցիկ սիստեմը. որ գործ է դրվում գաւառիս երկու գերմանական կօլօնիաներում։ Սակայն անցնեմ իրողութեան։

Ճօճկան գիւղից մի կին՝ Հէրիքնազ Պապինեան, առաջին ամուսնուց մի աղջիկ եւ երկու տղայ թողնելով՝ նորից ամուսնանում է։ Նոր ամուսինը մի երկու-երեք օր որբերին պահելուց յետոյ, անից դուրս է անում, խիստ պատուէր տալով կնոջը՝ որ միւս անգամ նրանց իր տուն չընդունէ։ Երկու տղաները մընում են օտար տներ ծառայի պաշտօնով, այն ինչ՝ տաս տարեկան Մարիամը մնում է դուրսը. կերակրվում է այս ու այն տան փշրանքներով եւ գիշերում նոյն տեղերում. իսկ որովհետեւ շատ անգամ նրան, իբրեւ անտէր երեխայի, շատերը այլ եւս չեն ուզում ընդունել՝ վճռում է դուրսը փողոցում մնալ՝ ոչ ոքի վրա բեռը չը լինելու նպատակով... Հերիքնազը հեռուից տեսնում է իր աղջկայ դրութիւնը եւ լուռ մորմոքվում. նրա ոչ մի աղերսանքը չէ ազդում երկրորդ մարդու վրա՝ Մարիամին տանը տեղ տալու համար ու մայրը վճռում է որբի դրութիւնը բարելաւել։

Բարելաւում է... բայց գիտէք, ընթերցող, ինչպէս. իր սեփական բթով խեղդում է աղջկան...

Հերիքնազը—այդ մայր-գազանը եւ իր տասներեք տարեկան որդին, որը իր ասելով, ներկայ է եղել այդ եղեռնագործութեան, Շուլավէրում բանտարկվեց։ Ես տեսայ այդ կնոջ. նա ինձ պատմեց մանրամասն իր արածը՝ թէ ինչպէս խեղդել է Մարիամին, որ քարերը վրան թափելով թագցրել է Ճօճկանի մօտ «Պոչատ-Թալում» եւ թէ ինչպէս սպանութեան հետքերը գտնվել են ու գործը բացվել։

Եթէ գտնվէր մէկը, որ յանձն առնէր այդ որբին խնամելու, ի հարկէ, չէր կարող եւ տեղի ունենալ մի այդպիսի հրէշաւոր դէպք, բայց քանի որ մեր գիւղերում խնամատար կարգելու հարցը դեռ եւս հում դրութեան մէջ է—գուցէ եւ աւելի վատերին հանդիպենք։

Գիւղական տանուտէրի պարտքն է երբեմն աչքի անցկացնել եւ այն գիրքը, որտեղ խնամակալական համախօսականներն են գրվում եւ ստուգել, թէ որքան ընտրված խնամատարը յարմար է իր կոչման. բայց ինչ արած, որ այդ գրքերը գրվում են, որպէս զի գրված մնան։

Ա. Ի.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

—

Թաւրիզ, յունվարի 3-ին

Թաւրիզի Հայուհեաց Բարեգործական ընկերութիւնը խնդրում է սոյն գրութեան մի անկիւն չնորհել «Մշակի» էջերում։

Վարչութիւնը ստացել է պ. Համբարձում Առաքելեանի միջոցով ուղարկված 608 կտոր զանազան տեսակ ընթերցանութեան գրքեր, որոնք մարդասիրաբար նուիրել են մի քանի եւրիտասարդներ այն պայմանով որ վարչութիւնը իր հայեցողութեամբ գրադարաններ բանայ Ատրպատականի այլ եւ այլ գիւղերում։ Վարչութիւնը աւելի նպատակայարմար համարեց յիշեալ գրքերը 3 մաս անելով ուղարկել ընկերութեան ծախսով ու հսկողութեամբ ուսումնարաններ բացված գիւղերը, որոնք են Աղաղան գիւղ՝ Ղարադաղի, Դեղէ-Թաքէ եւ Բաբառու գիւղերը՝ Բարանդուզ գաւառակի։ Կրթութիւնից զուրկ գիւղական ազգաբնակութեան զարգացմանը նուիրված գրադարան-ընթերցարանները պէտք է հիմնվեն երեք գիւղերի ընկերութեան պահած ուսումնարաններին կից, որոնք՝ վարչութեան կողմից արված հրահանգների համաձայն, պիտի զեկավարեն ուսումնարանների ուսուցիչները որոշ ժամանակներում եւ օրերում, ուր պէտք է լսեն եւ օգուտ քաղեն թէ աշակերտները եւ թէ հասարակութիւնը։

Վարչութիւնը ստացել է նաեւ Պետերբուրգից, պ. Լ. Տիզդանովից 5 հատ Իլինի ռուսերէն քարտէզները՝ երկրագնդի 5 մասերը, յօգուտ աղքատիկ ուսումնարանների։ Վարչութիւնը իր կողմից կազմել տալուց յետոյ ուղարկեց Բարանդուզ գաւառակի Դեղէ-Թաքէ գիւղի ուսումնարանին։ Վարչութիւնը պարտք է համարում իր սրտագին շնորհակալութիւնը յայտնել գրքերը եւ քարտէզները նուիրող յարգելի պարոններին։

Ի դէպ, վարչութիւնը պատիւ ունի ծանուցանել ի գիտութիւն հայ հասարակութեան, որ այս տարի ընկերութիւնը բացի իր մանկապարտէզը, կար ու ձեւի արհեստանոցը, գորգեգործարանը՝ ուր աշխատում են 20 հոգի տեղացի, թէ գաղթական կանայք ու աղջիկներ, ըստ սովորականին պահպանելուց, 300 թուման Լիլաւայի ուսումնարանին, 150 թուման Բերդաթաղի Արամեան ուսումնարանին, 30 թուման Մուժամբար գիւղի նախակրթարանին նպաստ տալուց, բայց է արել նաեւ 5 գիւղական ուսումնարաններ գաւառներում. 2 Բարանդուզի Դեղէ-Թաքէ եւ Բաբառու գիւղերում՝ որոնք երկսեռ են եւ ունեն մի-մի ուսուցիչ եւ մի-մի ուսուցչուհի. 2 Ուրմի գաւառի Իքի-Աղաջ եւ Ռահվա գիւղերում եւ մինը Ղարադաղի Աղաղան գիւղում։ Ընկերութիւնը այս քայլն անելով ցանկութիւն ունի մի դրական ծառայութիւն մատուցանել գաւառների յետին թշուառութեան հասած հայ ազգաբնակութեան։ Ընկերութիւնը տարեկան 1500 ռուբլուց աւելի մի գումար ծախսելով իր ուժերից բարձր գործի է ձեռնարկել եւ քաջալայս է, որ հասարակութեան համակրութիւնն ու օժանդակութիւնը կը թեթեւացնեն այդ քաղցր բեռը։

Վարչութեան նախագահ՝

Սրբուհի Ամատունի

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

«Մշակի» ներկայ համարը, նիւթերի շատութեան պատճառով, բաղկացած է $1^1/_2$ թերթից։

—

Կիրակի, յունվարի 23-ին, Թիֆլիսի Մողնու եկեղեցում հրաւիրված էր ծխականների ժողով, լսելու երէցփոխ իշխան Արսէն Բեհբութեանի հաշիւը եւ կատարելու երէցփոխի ընտրութիւն։ Հաշուետուութեան ժամանակ պարզվեց, որ եկեղեցու քահանաները իրանց եկամուտն աւելացնելու նպատակով թոյլ են տալիս իրանց մի շարք անկարգութիւններ եւ զեղծումներ. օրինակ, իրանց են յատկացնում եկեղեցական զարդերից օգտվելու համար նշանակած վճարները։ Ժողովը պարզեց մի շարք քստմնելի արարքներ։ Ծխականները չնորհակալութիւն յայտնեցին երէցփոխին եւ նորից ընտրեցին նրան երէցփոխ։

—

Կիրակի, յունվարի 23-ին, Թիֆլիսի կրուժոկում տեղի ունեցաւ չքեղ պարահանդէս Թիֆլիսի «Մասուր» բարեգործական ընկերութեան օգտին։ Կանանցից շատերը դրել էին սպիտակ պարիկներ, կամ թափել էին մազերի վրա պուդր։ Կային մի քանի տիկիններ աչքի ընկնող չքեղ զգեստներով։ Պարահանդէսը բազմամարդ էր։ Ներկայ էին քաղաքի հարուստ եւ բարձրաստիճան ընտանիքներ։ Պարահանդէսը այցելեցին կովկասեան կառավարչապետի օգնական Ա. Ֆրեզէ եւ Թիֆլիսի նահանգապետ Ի. Սվեչին։ Մուտք եղաւ 2000 ռուբլուց աւելի. ծախսը դեռ անյայտ է։ Զուտ արդիւնք երեւի կը գոյանայ մօտ 1400 ռուբլի։

—

«Тифлисскій Листокъ» լրագիրը, յունվարի 23-ին, Ախալքալաքից ստացել է հետեւեալ հեռագիրը. «Երէկ, յունվարի 22-ին, առաւօտեան ժամը 5-ին, Ախալքալաք քաղաքում եւ Բարալէթի քաղաքամասում նորից կրկնվեց երկրաշարժը։ Զգալի էին մի քանի զօրեղ սոորերկրեայ հարուածներ։ Գիւղերից ստացված տեղեկութիւններին նայելով՝ Մեծ-Սամարում կործանված է մի տուն, որի մէջ գտնվող չորս գիւղացիք մնացին փլատակների տակ։ Բնակիչները անյապաղ սկսեցին փորել քանդված տունը կենդանի թաղվածներին հանելու համար։ Սարսափը մեծ է։ Սոորերկրեայ հարուածներից քանդվեցին շատ տներ, որ վնասված էին նախկին երկրաշարժի ժամանակ։

—

Սեւ-ծովի ափերը դարձրել են իրանց վրա բժիշկների առանձին ուշադրութիւնը։ Դիտաւորութիւն կայ այդ ծովի ափերին գտնվող յարմար տեղերում հիմնարկել մի շարք բուժարաններ (կուրօրտներ) թոքերով եւ ջղերով հիւանդների համար։ Լրագիրները հաղորդում են, որ միտք է ծագել հիմնել մի ընկերութիւն երեք միլիօն դրամագլխով այդպիսի բուժավայրեր կազմակերպելու համար բոլոր անհրաժեշտ կատարելագործութիւններով։

—

Քաղաքային վարչութիւնը, քաղաքի հաշուով պահվող տարրական դպրոցներում տեղական լեզուների դասաւանդութեան գործը աւելի բարւոք դրութեան մէջ դնելու համար, հաղորդում է քաղաքային ուսումնարանական յանձնաժողովին, որ նա նպատակայարմար է համարում յատուկ դասատուներ հրաւիրել այդ նպատակի համար։

—

Մեզ խնդրում են հաղորդել, որ նկարիչ Ֆեթվաճեանի նկարների ցուցահանդէսի փակումը, յաճախորդների բազմութեան պատճառով, յետաձգված է. ցուցահանդէսը կը շարունակվի դարձեալ երկու շաբաթ։

—

Մեր կառավարութիւնը վերադարձնում է շաբարի վրա դրած ակցիզը այն դէպքում, երբ շաբարը ուղարկվում է արտասահման։ Երեւանեան նահանգից դէպի Թաւրիզ արտահանվող շաբարի ակցիզը մինչեւ այժմ յետ էր տրվում Թիֆլիսի մաքսատանը։ Այժմ ֆինանսների մինիստրութիւնը որոշել է շաբար արտահանողների գործը հեշտացնել եւ ակցիզը վերադարձնել սահմանագծի մօտ գտնվող Ջուլֆայի մաքսատանը։

—

Մեզ հաղորդում են, որ երիտասարդ բժիշկ Ա. Խատիսեան, փետրվար ամսի սկզբին կը կարդայ Թիֆլիսի առեւտրական ընկերութեան դահլիճում մի դասախօսութիւն «Սանատօրի» կոչված բուժարանների մասին։ Դասախօսութեան արդիւնքը կը յատկացվի երկրաշարժից վնասվածների օգտին։

—

Ստացանք 1) Մ. Շօվրեանի «Հայերը մարդաբանական եւ աշխարհագրական տեսակէտից» գրքոյկը՝ արտատպված «Արարատ» ամսագրից։ Գրքոյկը տպագրված է էջմիածնի տպարանում 1899 թուին եւ բաղկացած է 36 փոքրադիր երեսներից։ 2) Մ. Մարգարեանցի «Ատամներ եւ նոցա առողջապահութիւնը» գրքոյկը, որ կազմված է գերմանական եւ ռուս մասնագէտների աշխատութիւնների հետեւողութեամբ։ Գրքոյկը բաղկացած է փոքրադիր 50 երեսից եւ արժէ 20 կոպէկ։

—

ՎԼԱԴԻԿԱՎԿԱԶԻՑ հաղորդում են, որ Ախալքալաքի գաւառի երկրաշարժից վնասվածների օգտին, առաջիկայ չորեքշաբթի օր, յունվարի 26-ին նշանակված է յատուկ ներկայացում։ Պէտք է տրվի «Տատեանա Բեպինա»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՇՎԷՑՑԱՐԻԱՑԻՑ

—

Ժընեվ, յունվարի 20-ին

«... Եւ մի այսպիսի կարեւոր հիմնարկութիւն, ինչպիսին է էջմիածնի մատենադարանը, ձեռնհաս զեկավարի բացակայութեան եւ աննկարելի անկարգութիւնների պատճառով՝ ոչ միայն չէ ծառայում հայկական մատենագրութեան ուսումնասիրութեանը, այլ եւ օր օրի վրա քայքայվում եւ փչանում է»։

Այդ տխուր խօսքերն էր պարունակում Կովկասից ստացած մի նամակ, որի հեղինակը մի քանի ժամանակ առաջ իր աչքերով տեսել եւ իր ականջով է լսել հաղորդած փաստերը։ Ակամայ այդ նամակը յիշեցի, երբ մի քանի օր առաջ առիթ եղաւ ներկայ լինելու հրապարակական մի դասախօսութեան համալսարանի դահլիճում, ուր մեծ զարմանքով տեղեկացայ, թէ ինչպէս մինչեւ իսկ Շվէյցարիա, որ համարեա իր բոլոր հաշիւները վերջացրել է իր հին մատենագրութեան հետ, աչքի լոյսի նման է գնահատում ամեն մի հին արձանագրութիւն, հին ձեռագիր, հին գօկումենտ, որ լոյս է սփռում իր կամ առհասարակ ընդհանուր պատմութեան այս կամ այն կէտի, այս կամ այն ճիւղի վրա։

Ծանօթանալով քիչ-շատ այստեղի գրադարաններին եւ հասարակական մատենադարանին, մարդ չէ կարող առանց ներքին վրդովման յիշել այն փաստը, թէ ինչպէս ամբողջ Կովկասում միակ եղող էջմիածնի մատենադարանը, որ չտեմարան եւ արթուն հաւաքող պիտի լինի այն բոլորի, ինչ վերաբերում է հայոց հին եւ նոր գրականութեան, տարիների ընթացքում չէ աճում, չէ զարգանում, այլ ընդհակառակը, մինչեւ անգամ նուազում, կամ եթէ կամենաք՝ հալվում է։ Դա ուղղակի հետեւանք պէտք է համարել այն իրողութեան, որ էջմիածնում չը կայ մի կարող անձ, սիրող գրականութեան, եւ մի եւ նոյն ժամանակ վայելող վանքի երեսուն իշխանութեան վստահութիւնը, որի ձեռքը յանձնվէր այդ հետաքրքրական հիմնարկութեան զեկը, եւ ներքին կազմակերպութիւնը։

Բայց միթէ այդպիսի անձինք չը կան հայոց հասարակութեան մէջ։ Անշուշտ կան, եւ դրանցից մէկը նստած Եւրօպայում, հեռու է այնպիսի մի գործից, որին նա կարող էր ծառայել ահագին օգտակարութեամբ։ Դա Նորայր Բիւզանդն է։

Մեր յարգելի հայրենակցի անունը քաջ ծանօթ է հայոց գրական շրջաններին.—լրջօրէն պատրաստված, ծանօթ լեզուներին, տեղական հայկական հին մատենագրութեան, պ. Բիւզանդ, տարաբաղդաբար, երկար տարիների ի վեր հեռու մնաց հայրենիքից, ընտանեկան պատճառներով բնակութիւն հաստատելով Ստօկհօլմում։ Հեռու մայրենի երկրից, զուրկ այն աղբիւրներից, որոնք նրա ձեռքի տակ ի հարկէ չէին կարող լինել օտար մի քաղաքում, պ. Բիւզանդ, բնականաբար չը կարողացաւ կատարել այն գրական աշխատութիւնները, որ նա կը կատարէր եթէ գտնվէր հայրենի երկրի մէջ, շրջապատված բարեպատեհ պայմաններով։—Միթէ ժամանակ չէ, որ նա, գէթ այժմ հայրենիք վերադառնար, եւ այնտեղ նուիրվէր իր գրական աշխատանքներին։ Կարծում եմ, ժամանակ է, մանաւանդ որ այժմ չը կան ընտանեկան այն հանգամանքները, որոնք նրան կապում էին Եւրօպայի հետ։—Ստօկհօլմի մի լրագիր հաղորդեց մի քանի ամիս առաջ, որ մեր հայրենակիցը կորցրեց իր ամուսնուն,—այդ լուրը լոյս տեսաւ, որքան յիշում եմ, եւ հայոց լրագիրներում—եւ հետեւաբար այժմ աւելի հեշտ է թողնել այն երկիրը, ուր նա հիւրասիրված էր վաղուց ի վեր, եւ վերադառնալ այն հայրենիքը, որը ուրախութեամբ կընդունէր իր աշխատաւոր զաւակին։

Դուք հաւանայն պիտի լինէք, կարծում եմ, որ պ. Նորայր Բիւզանդ մեծ աջողութեամբ կարող է իր ձեռքը առնել էջմիածնի մատենադարանի զեկը, իբրեւ միանգամայն վստահելի մի անձ, եւ մի կողմից կարգի բերելով այդ խոշոր հիմնարկութիւնը, միւս կողմից նա միջոց կունենայ աւելի արդիւնաւոր կերպով առաջ տանելու իր գրական ուսումնասիրութիւնները։ Այդ կարծիքի հետ միասին, երեւի դուք մեծ տարակուսանքներ ունէք, թէ ով պիտի հրաւիրէ այդ մարդուն էջմիածին, ով պիտի նրան հովանաւորէ եւ հեռու պահէ վանական կաշկանդիչ ճանկերից կամ ով պիտի երաշխաւորէ, որ նոյն իսկ հրաւիրվելուց յետոյ՝ նա ստիպված չի լինի ձեռքերը ծալած նստել եւ ողբալ իր միամտութիւնը...։ Այդ տեսակ տարակուսանքները անհիմն չեն.—բայց ով գիտէ, գուցէ ներկայ դէպքը փոքրաթիւ բացառութիւններից մէկը դառնայ։ Փորձեցէք։

Ցանցանք է, ճշմարիտ, որ կարող գլխի եւ ոյժի տէր մարդիկ վանքն իրանց գրական ոյժերը եւ ժամանակը օտար երկիրներում մինչդեռ բուն հայրենիքի մէջ ամեն ինչ կաղում է, մարդկանց պակասութեան պատճառով։ Ցետ կանչեցէք դրանց։ Հաւաքեցէք ցրված ոյժերը։

Խ. Մալումեան

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—Իտալուհի Զենելլիի պատմութիւնն աւելի լաւ բացատրելու համար, «Matin» լրագրից առաջ ենք բերում հետեւեալ մանրամասնութիւնները։ Տասն եւ վեցամեայ իտալուհի Սիլվիա Զենելլիին քիչ ժամանակ առաջ փախցրել էր մի թիւրք օֆիցեր եւ փակել էր նրան Էնկի-Շօրի հարեմում։ Երիտասարդ աղջկայ պահանջմամբ Կ. Պոլսի իտալական դեսպանը միջամտեց այդ գործում, ուստի եւ վճռվեց բերել Զենելլիին Կ. Պոլիս եւ յանձնել դեսպանին։ Ծրագրի առաջին մասը կատարվեց. աղջկան բերին Կ. Պոլիս, բայց երբ թիւրքաց արդարադատութեան մինիստրը տեսաւ Զենելլիին, այնքան հաւանեց նրան, որ վերցրեց իր մօտ։ Իտալական դեսպանը կրկնեց իր պահանջները, յայտնելով, որ մերժումը կարող է ամենալուրջ դիպլոմատիական բարդութիւնների պատճառ դառնալ։ Ինչպէս յայտնի է վերջին հեռագիրներից, թիւրք ճաշակագէտ մինիստրը ստիպված էր վերադարձնել երիտասարդ Զենելլիին իր հօրը։

—«Manchester Gnardian» լրագիրը հաղոր-

դում է, իբրեւ լուր, թէ լորդ Բօզբերրիի եւ ազատամիտ կուսակցութեան պաշտօնական պարագլուխների մէջ լուրջ տարաձայնութիւններ են ծագել։ Միւս կողմից «Neue Freie Presse» լրագրի Լոնդոնի թղթակիցը հաղորդում է այդ լրագրին հետեւեալը. «Ամենքի հայացքը ուղղված է այժմ լորդ Բօզբերրիի վրա, որի համար բոլոր կուսակցութիւններից աւելի պահպանողականներն են աշխատում, համարելով նրան միակ մարդը, որ կարող է ազատել երկիրը դժուար դրութիւնից։ Բօզբերրիի հետ միասին պէտք է ասպարէզ դուրս գայ նաեւ նրա ընկեր Գրէյ։ Ցայտնի է նոյնպէս, որ թագուհին, Սօլիսբիւրիի հրաժարականն ընդունելուց յետոյ, մտադիր է կառավարութեան գլուխ յանձնել ոչ այլ ոքի, բացի լորդ Բօզբերրիից, դէպի որը նա անսահման հաւատ ունի եւ որի ընդունակութիւնները նա շատ բարձր է գնահատում»։

—Ինչպէս գրում են «National Zeitung»-ին Կանէյից, քիչ ժամանակ առաջ այնտեղ լուր տարածվեց, թէ ժամանակաւոր դրութեանը կըրետէում չուտով վերջ կը տրվի եւ թէ արքայորդի Գէօրգին վերջնականապէս Կրետէի խնամակալ կը նշանակվի։ Սակայն դիպլօմատիական շրջաններում հաւատացնում են, թէ Կրետէին հովանաւորող պետութիւնները ամենեւին միտք չունեն որ եւ է ձեւով նորից հերթական դարձնել Կրետէի հարցը։ Պետութիւնները կը մտածեն Կրետէի դրութիւնը վերջնականապէս բարեկարգելու մասին երեք տարուց յետոյ միայն, երբ կը լրանայ արքայորդի Գէօրգիի լիազօրութեան ժամանակամիջոցը։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Արտասահմանեան լրագիրները մօտ օրերումս հաղորդեցին, թէ Ամերիկայում տեղի է ունեցել կաթոլիկ հոգեւորականութեան ներկայացուցիչներից կազմված մի ժողով, որի մէջ քննվել է կաթոլիկ քահանաների ամուսնութեան հարցը։ Ժողովը եկել է այն եզրակացութեան, թէ անհրաժեշտ է փոխել եկեղեցական կանոնադրութիւնն այդ հարցի վերաբերմամբ՝ ի նկատի առնելով գլխաւորապէս այն հանգամանքը, որ շատ ամերիկեան կաթոլիկ համայնքներ մնում են առանց քահանայի, ամուրիութեան խստապահանջ օրէնքի պատճառով։ Այդ լուրի հետ միասին արտասահմանեան քանի մի լրագիրներ հաղորդեցին, թէ Պապը, իբր զիջանելով հարկադրող անհրաժեշտութեանը՝ մի կոնդակով հաստատել է ժողովի որոշումը։

Այժմ միեւնոյն հարցի վերաբերմամբ «Vocdella Veria» լրագիրը, վճռականապէս հերքելով Պապի կոնդակի մասին տարածված լուրը, բացատրում է այդ հարցը հետեւեալ կերպով։ «Պապն ուղարկել է կաթոլիկ Ամերիկայի բարձրաստիճան հոգեւորականներին ոչ թէ կոնդակ, այլ հրահանգներ, որոնցով հոգեւոր կարգապահութեան մէջ մտցնում է մի տեսակ ներողամտութեան սկզբունք։ Ամուրիութեան վերացումն պաշտօնապէս տեղի չէ ունեցել, որովհետեւ դա կարող էր խախտել կաթոլիկ եկեղեցու հիմնարկութիւնների հաստատութիւնը։ Պապն առաջարկել է միայն բարձրաստիճան կաթոլիկ հոգեւորականներին ներողամտաբար վերաբերվել դէպի այն քահանաները, որոնք Ամերիկայում օրինազանց կը լինեն ամուրիութեան հարցում»։

Ցայտնի է արդէն, որ Ամերիկայում բազմաթիւ կաթոլիկ ամուսնացած քահանաներ կան, եւ ինչպէս հաղորդում էր նորերումս մի բրազիլեան լրագիր, միայն Մինաս—Գէրաէսի շրջանում այդպիսի քահանաների թիւը 30-ից աւելի է։

„ՄՇԱԿԻ“ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

21 յունվարի

ԼՕՆԴՕՆ։ Զինուորական մինիստրութիւնը Տուգէլայից ոչ մի տեղեկութիւն չէ ստացել։ Սպիոնսկոպի կուռում անգլիացիների ունեցած կորուստի ճիշդ հաշիւից երեւում է, որ անյայտ կորել են ընդամենը 215 մարդ։

ՍՊԻՐՄԱՆՍԿԱՄՊ։ Բուլլէրը դիմեց զօրքին մի ճառով, որով յայտնեց, թէ յոյս ունի մի շաբաթից յետոյ Լէդի-Սմիթ մտնելու։ Տեղացիները շարունակում են հաւատացնել, թէ Ժուբէր սպանված է Լէդի-Սմիթի մօտ ռումբով։

ԼՕՆԴՕՆ։ Համայնքների ժողով։ Բալֆուրի ճառից յետոյ՝ սըր Զարլզ Դիլկ յարձակվում է կառավարութեան վրա, ասելով, թէ ամեն բանում նա է միայն պատասխանատու։ Ուիդդէմ պաշտպանում է կառավարութիւնը։ Եթէ ուշացնում են զօրքերի ուղարկելը, դա այն պատճառով է, որ կամենում են ժամանակ տալ դիպլօմատիային։ Այսուամենայնիւ կարճ միջոցից յետոյ Հարաւային Աֆրիկայում 180,000 զինուոր եւ 398 թնդանօթ կը լինեն։ Այս քանակութեան վրա պէտք է աւելացնել նաեւ 26,000 աֆրիկանդերներ, որոնց թիւը օր ըստ օրէ աւելանում է։ 1898 թւին բօէրների զօրքի թիւը հաշւում էր 5,900, իսկ թնդանօթներինը 110։ Ուինդդէմ խնդրում է մերժել Ֆիցմօրիսի առաջարկութիւնը։ Բրոդրիկ յայտնում է, որ ինքը հնարաւորութիւն չունի որ եւ է բան հաղորդելու անգլօ-գերմանական գաղտնի դաշնակցութեան մասին։ Բալֆուր յայտնում է, թէ կառավարութիւնը դիտաւորութիւն չունի հընդկական զօրքերը Հարաւային Աֆրիկայում ծառայեցնելու։ Բրայդա հարցնում է—յայտնի են արդեօք Չեմբերլէնին «Indépandence Belge» լրագրի հաղորդած հեռագիրները եւ ինչպէս է վերաբերվում Չեմբերլէնն այդ ամենին։ Չեմբերլէնն առարկում է, թէ իրան յայտնի են Ֆերֆիլդի երեք նամակը, բայց նրանց բովանդակութիւնը ուղիղ չէ հաղորդված լրագրին, ինչ վերաբերում է միւս նամակներին, այդ մասին Հէֆկիսլէյ հաղորդել է նրան, թէ նամակները 1899 թւին գողացել է մի պաշտօնից արձակված գրագիր։ Այդ նամակների մասին ճառախօսն իմացել է նրանց հրատարակվելուց քանի մի օր առաջ։ Մակ-Նէյլ հարց է առաջարկում, թէ ի նկատի առնելով մինիստրութեան անդամներից մէկի ցոյց տուած անձնական ատելութիւնը եւ հրապարակական նենգամտութիւնը, ինչ միջոցների կը կամենար դիմել ժողովը։ Բալֆուր առարկում է, թէ այդպիսի մեղադրանքները պէտք պատժվեն արհամարհանքով միայն։ (Հաւանութեան ձայներ)։

ՊԱՐԻԶ։ Դէշանէլն իր ճառում, որ արտասանեց Ֆրանսիական ակադեմիայի անդամ ընտրվելու առիթով, երկար խօսեց Էրվէյի մասին, որպէս ժուրնալիստի։ 1870 թւականի պատերազմից յետոյ Էրվէ իր հայացքն ուղղեց Ռուսաստանի վրա։ Նա այդ պետութեան հետ կապած դաշնակցութեան սկզբնապատճառներից մէկն էր, այն դաշնակցութեան, որ նրա կարծիքով պէտք է ծառայէր իբրեւ հակակշիռ գերմանական հեգեմոնիայի։ Էրվէն ցանկանում էր, որ այդ դաշնակցութիւնը նոր դարագլուխ կազմէր Եւրօպայի եւ խաղաղութեան համար։ Էրվէն այն կարծիքի էր, թէ Ֆրանսիան անկարող է միաժամանակ մաքառել եւ Գերմանիայի, եւ Անգլիայի դէմ, թէ նրա համար, որ Ֆրանսիան ազատ լինի ցամաքի վրա, նա պէտք է հանգիստ լինի ծովի կողմից։ Ֆրանսիայի համար աւելի հեշտ է մօտեցնել իրար Անգլիային եւ Ռուսաստանին, քան Գերմանիայի համար մօտեցնել Իտալիային եւ Աւստրօ-Ունգարիային։

ՊԱՐԻԶ։ Սենատը վերսկսեց իր նիստերն եւ առանց վիճաբանութեան հաստատեց կայացած ընտրութիւններից շատերը, ի միջի այլոց եւ գեներալ Մերսիէէին։

ՀԱԱԳԱ։ Կառավարութիւնն առաջարկեց պարլամենտին օրէնքի մի նախագիծ հաստատելու համար միջնորդ դատարանին վերաբերեալ այն պայմանագրութիւնները, որոնք կապված էին Հաագայի կոնֆերենցիայում։ Մի եւ նոյն ժամանակ կառավարութիւնը պալատի ուշադրութիւնը հրաւիրեց այն հանգամանքի վրա, որ Հաագան կոնֆերենցիայի կողմից միաձայն ընտրված է որպէս յարմարաւոր տեղ մշտական միջնորդ դատարանի միջազգային բիւրօյի համար։ Կառավարութիւնը յայտնում է, թէ այդ որոշումը մի առանձին պատիւ է համարում Նեդերլանդիային, ուր նախկին դարերում շատ անգամ խաղաղութեան դաշինք են կնքվել, որոնցով աւարտ են ստացել եւրօպական պատերազմները։

ՇԱՆԳՀԱՅ։ 50 չինացի ստորագրեցին մի բողոք Կուանդ-Սու կայարին գահընկէց անելու դէմ։ Պեկինից հրաման է արձակած կալանաւորելու առաջին երեք ստորագրողներին։ Այստեղի հեռագրատան կառավարիչը, որ նոյնպէս ստորագրել է բողոքը, գնաց Հոնկոնգ։

ԼՕՆԴՕՆ։ «St. James Gazette» լրագիրը հաղորդում է, թէ Բուլլէրն անցել է Տուգելա գետն երեք տեղից։ Ամբողջ օրը կռիւ է տեղի ունենում։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Յունվարի 20-ին Զմերային պալատի համերգի դահլիճում տեղի ունեցաւ երկրորդ պարահանդէս Նոցա Մեծութիւնների ներկայութեամբ։

21-ին գեղարուեստների Ակադեմիայում փակվեց ճարտարապետների 3-րորդ ժողովը, որին ներկայ էր մեծ Իշխան Վլադիմիր Ալէքսանդրովիչ։

ԼՕՆԴՕՆ։ Այն լուրը։ թէ Օմդուրմանում գտնվող զօրքերը ապստամբել են, չէ համապատասխանում փաստերին։ Այդ լուրը ծագել է նրանից, որ զօրքին հրամայված էր յետ դարձնել լիք փամփուշտները։ Այդ կարգադրութիւնը անվստահութեան նշան համարելով՝ զօրքը դժկամակութեամբ վերաբերվեց նրան, բայց եւ այնպէս ընդդիմութիւն ցոյց չը տրվեց։ Բացի սրանից ուրիշ ոչ մի դէպք չէ պատահել, որ վերաբերէր զօրքերի ընդհանուր կարգապահութեանը։

ԼՕՆԴՕՆ։ Լօրդերի պալատ։ Էդուարդ Գրէյ պատասխանում է այն կշտամբանքին, թէ ընդդիմադիր կուսակցութիւնը չը գիտէ նշանակութիւն տալ դրութեան լրջութեանը։ Բայց հէնց դրութեան լրջութիւնն է վիճաբանութիւններ ծագեցնում։ Ֆիցմօրիսն իր առաջարկութեամբ դիտաւորութիւն չունէր թագցնել ընդդիմադիր կուսակցութեան մէջ գոյութիւն ունեցող կարծիքների տարբերութիւնը։ Ընդդիմադիր կուսակցութիւնը չէ կարող չը պախարակել այն, ինչ որ տեղի է ունեցել. բայց նա պատրաստ է օգնութիւն ցոյց տալ կառավարութեանը պատերազմի շարունակութեան վերաբերմամբ։ Ասկիզ ասաց, թէ պատերազմը պէտք է վարել մինչեւ վերջը, մինչեւ այն ժամանակ, երբ բրիտանական դրօշակը կը ծածանի Պրետորիայում եւ Իօհաննէսբէրգում։ Ճառախօսի կարծիքով, պէտք է ձգտել, որ Հարաւային Աֆրիկայում սպիտակամորթների իրաւունքները հաւասարվեն, եւ այսուհետեւ այնտեղ անհնար լինի կազմակերպել այնպիսի դաշտային զօրք, որ դուրս լինի բրիտանական գերիշխանութիւնից։ Եթէ կառավարութեան նպատակներն էլ այդ են՝ այն ժամանակ ճառախօսը օգնութիւն ցոյց կը տայ նրան։ Պատերազմը անարդար համարել չէ կարելի։ Ճըշմարիտ չէ, թէ բօէրների կառավարութիւնը պատերազմ է մղում ազատութեան համար, բայց մինիստրների գործողութեան եղանակի պախարակումը հիմնաւոր է։

ԼՕՆԴՕՆ։ Համայնքների ժողով։ Բրոդրիկ յայտնում է, թէ կառավարութիւնը չէ հրաժարվում ոչ մի իրաւունքից, բայց ի նկատի առնելով Գերմանիայի առաջադրութիւնները, անգլիական կառավարութիւնը պարտաւորվեց չը դրաւել չոգենաւերը, մինչեւ որ նրանք չենթարկվեն ամենածանր կասկածի։ Բրայս հերքում է այն մեղադրանքը, թէ ընդդիմադիր կուսակցութիւնը կամենում է իբր չահագործել պատերազմը յօգուտ ազատամիտների։ Մինիստրների բացատրութիւնները պատերազմի վերաբերմամբ չնչին եւ անբաւարար են։ Տրանսվալի օտարերկրացիների գանգատները չափազանցացրած են։ Օտարերկրացիք իրանք, առանց պատերազմի, կարող էին իրաւունքներ ձեռք բերել։ Պատերազմը չատ աւելի վատ է, քան այդ գանգատները։ Գերիշխանութեան հարցը Չեմբերլէնը խառնել է այդ գործում բոլորովին ի զուր։ Ի՞նչ կարելի էր սպասել բօէրներից, բացի պատերազմից, երբ արդէն պարզ երեւում էր, որ պատերազմն անխուսափելի է։ Ամենածանր մեղադրութիւնը, որ ընկնում է կառավարութեան վրա, այն է, որ նրա դիպլօմատիան գործում էր պատերազմական ոգով այն ժամանակ, երբ նախապատրաստութիւններ տեսնելիս ի նկատի էր առնված խաղաղութիւնը։ Կառավարութիւնը հակառակորդին տուեց խիստ օրինական casus belli-ի եւ պատերազմական առաջին շարժումների բոլոր չահաւէտ կողմերը, որի պատճառով անգլիացիները սկսեցին չարունակ ուշ հասնել այն տեղերը, ուր պէտք էր լինել առաջ։ Հէնց այս պատճառով էլ Անգլիային պախարակելը եւրօպական ցամաքում այնպէս մեծ չափեր ընդունեց։ Միակ բանը, որ այժմ անխուսափելի է, դա ժողովրդի զայրոյթն է։ (Հաւանութիւն)։

Գոչէն ասում է, թէ ցաւում է, որ պալատում ձգտում են պախարակել մինիստրներին առանձին առանձին, այն ինչ կաբինէտը մէկ է եւ նա պէտք է նկատվի իբրեւ մի ամբողջութիւն։ Գոչէն խօսում է ապա ծովային մինիստրութեան մասին եւ մատնացոյց է անում այն հանգամանքը, որ նաւատորմիղը կարողացաւ տալ զօրքին իր մեծ թնդանօթները եւ զինուորներին, չը սպառելով իր միջոցները եւ չը թուլացնելով ծովային ծառայութիւնը։ Իբրեւ եզրակացութիւն Գոչէն ասում է, թէ պէտք էր թողնել բաւականաչափ ծովային ոյժ նաւատորմը ռազմական դրութեան մէջ դնելու կարեւոր դէպքի համար։ Զարմիտ անձինք կարող էին գայթակղվել եւ օգուտ քաղել դրութիւնից, բայց բարեբաղդաբար մեր յարաբերութիւնները օտար պետութիւնների հետ բարեկամական են։ Դրութիւնը թէեւ երկիւղալի չէ, բայց ծանր է։

ԼՕՆԴՕՆ։ Համայնքների ժողով։ Վիճաբանութիւնների ժամանակ պաշտպանողական Սաունդերսօն նկատում է, թէ Անգլիան յարձակման է ենթարկվում երկու կողմից, ճակատից նրա վրա յարձակվում են բօէրները, իսկ յետեւից—իրլանդացի նացիօնալիստները։ Իրլանդացի նացիօնալիստները սաստիկ աղմուկ են բարձրացնում։ Նախագահը բացատրում է, թէ Սաունդերսօն չէ խախտել պարլամենտական կարգը, որովհետեւ չէ տուել պալատի անդամներից ոչ մէկի անունը։ Իրլանդացի պատգամաւորները յաճախ, առանց ընդհատվելու, վիրաւորական կերպով են խօսում անգլիական ազգի մասին։ Սաունդերսօն վերջում ստիպված է լինում յետ առնել իր խօսքերը։

ԼՕՐԻՆՏՕ-ՄԱՐՔԵԶԻ։ Տուլիից հաղորդում են, թէ Լիմպօպօ գետը վարարել է եւ քանդել կամուրջը։ Մինչեւ ժամ ամիսը գետից անցնելը անհնարին կը լինի։

Ամերիկան հիւպատոս Գէյ գնաց Պրետորիա։

ԼՕՆԴՕՆ։ «Times»-ին հեռագրում են Լօրէնցո-Մարկէզէից, թէ նախագահ Շտէյն դիմել է մի ճառով Նատալի բնակիչներին, որով մեզադրել է Անգլիային այն բանում, թէ նա է ստիպել բօէրներին պատերազմ սկսելու։ «Անգլիան առաջին անգամը չէ, որ խմում է Տրանսվալի եւ Օրանժեան բօէրների միատեղ թափած արիւնը, բայց նա այժմ թափում է նաեւ աֆրիկանդէրների արիւնը»։

23 յունվարի

ՎԻԵՆՆԱ։ «Neue Freie Presse» լրագրում հրատարակված է մի խօսակցութիւն պարսկական դեսպան Նարիման-խանի հետ։ Դեսպանը յայտնեց, թէ փոխառութեան գործը ոչ մի քաղաքական նշանակութիւն չունի. դա զուտ դրրամական գործ է։ Ուրիշ ո՞ր երկրին կարող էր դիմել Պարսկաստանը, եթէ ոչ Ռուսաստանին, որի հետ նա հարեւան է եւ մօտ յարաբերութիւններ ունի։

ԲԵՐԼԻՆ։ «Kölnische Zeitung» գրում է պարսկական փոխառութեան առիթով, թէ Գերմանիան ոչ մի հիմք չունի ընդդիմադրելու գործերի այժմեան ընթացքին Պարսկաստանում։ «Գերմանիայի քաղաքական շահերը Պարսկաստանում հաւասար են զրոյի, ասում է լրագիրը, իսկ տնտեսական շահերի համար միայն օգտաւէտ կարող է լինել, եթէ մի այնպիսի ուժեղ ձեռք, որպիսին է Ռուսաստանինը, կարգ ու կանոն կը մտցնէ Պարսկաստանում եւ նպատակայարմար գործունէութեամբ հնարաւորութիւն կը տայ շահագործել երկրի բընական առատ հարստութիւնները, իսկ դա առանձին նշանակութիւն ունի Բաղդադի երկաթուղու համար։

ՊՐԱԳԱ։ Երիտասարդ չեխերի կուսակցութիւնը 71 ձայնով վճռեց մասնակցել այն կոնֆերենցիային, որի մէջ պէտք է քննադատվեն աւստրիական գերմանացիների եւ չեխերի համաձայնութեան վերաբերեալ հարցերը։ Ընտրվեցին 6 անդամներ։

24 յունվարի

ԼՕՆԴՕՆ։ Դուրբանից հաղորդում են յունվարի 22-ին, թէ կառավարութեան ստացած տեղեկութեան համաձայն՝ բօէրները յարձակում գործեցին Նկուտարի վրա, որ Զուլուլանդի կառավարչական կենտրոնն է։ Բօէրները, որոնք բերել էին իրանց հետ եւ թնդանօթներ, տեղական կառավարչին ստիպեցին անձնատուր լինել։ Լուրերին նայելով, կառավարիչը եւ նրա շտաբը գերի են առնված։

Ֆերրիպեր հրամանատարի օգնականը գերի վերցրեց Նկուպուի մօտ անգլիական հեծեալ ոստիկաններից 10 սպիտակամորթի եւ 34 տեղացիների։

ՊԱՐԻԶ։ Այսօր Սէն-Մանդէում կայացաւ ճաշկերոյթ ի պատիւ Վալդէկ-Ռուսսոյի եւ Միլերանի։ Ճաշկերոյթը կազմել էին գործարանական բանւորների խորհրդակցական պալատները։ Վալդէկ-Ռուսսօն մի ճառ արտասանեց, որի մէջ, ի միջի այլոց, ասաց. «Այժմեան կառավարութիւնը թշնամութիւնն ստանձնեց ամենածանր հանգամանքներում. նա ստիպված էր պաշտպանել հանրապետութիւնը նրա մըշտական թշնամիների դէմ։ Մենք դեռ պէտք է տանենք էլի ուրիշ փորձանքներ, որոնց մէջ բռնութիւնը տեղի կը տայ խորամանկութեան։ Առանց երկիւղի մենք այդ էլ կը տանենք, որովհետեւ հակառակ քննադատութեան, հանրապետութիւնն անպտուղ չէր եւ դէմոկրատիան, իր տարած յաղթութիւնների համագումարն անելով, թոյլ չի տայ իր ձեռքից խլել այնքան ժամանակվայ ջանքերի վարձատրութիւնը։ Մենք ապագայից չենք վախենում, որովհետեւ գիտենք, որ նա պատկանում է հանրապետութեանը»։

ՍՊԵՐՄԱՆՍԿԱՄՊ։ Թշնամին հրացան էր արձակում այսօր բլուրներից մեր հեծեալների էսկադրօնների վրա, որոնք հետախուզութիւններ էին անում։ Բօէրները չարունակում են այրել խոտը Մաունտ-Ալիսի ձախ կողմում նրա համար, որ հնարաւորութիւն ունենան դիտել մեր զօրքի առաջխաղացութիւնը։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱԿ ՄԷԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Բ. ՆԱԽԱՄԱՐԴԵԱՆԻ

(Կուկիա, Վօրոնցօվի արձանի հանդէպ)

ամեն օր, բացի կիրակի օրերից:

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ՝

Բ. Ա. Նաւուսարդեան—11—12 ժ. վիրաբուժութեան, վեներական (սիֆիլիս) և միզասեռ. հիւանդ.
Կ. Մ. Զիկօվանի—9—10 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային հ.
Զ. Ի. Բաբանասեանց—11—12 ժ. կանանց և երեխայոց հիւանդ.
Ի. Ֆ. Պրօտասեվիչ—12—1 ժ. ականջի, կոկորդի, քթի և կրծքի հ.
Ա. Պ. Կարապետեանց—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հ.
Ա. Գ. Գուրկօ—1¼—2 ժ. ներքին հ.

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

Ի. Ֆ. Պրօտասեվիչ—5—6 ժ.
Ա. Ն. Շպակօվսկի—6—7 ժ. նեարդային (ելեքտրաբուժութիւն), վեներական և մորթի հ.
Բ. Ա. Նաւուսարդեան—7—7½ ժ.
Վ. Մ. Մախվիլաձէ—քիմիական և խոշորացուցական հետազօտութիւն մէզի, խեի և արեան:

Վճարը 50 կ. չքաւորները ձրի: Համախորհրդի (կոնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին:

Օ. Տ. Առվանեսակի—ատամ. ծաղկահատ և բժշկական մարմնամարզ. դիմել 11—1 ժ.:

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
78—150 Բժշկապետ ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ

ԹԻՖԼԻՍԻ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

ԲԺ. ՄԻԽԱՅԻԼ ԳԷԴԷՎԱՆՕՎԻ

Հիւանդներին ընդունում է ամեն օր, բացի կիրակի օրերից:

Առաւօտեան՝

Վ. Ի. ՃԻՃԻՆԱԴԶԷ—ատամների հիւանդ. 8—10 ժ.
Գ. Գ. ՄԱՂԱԼՕՎ—ներքին հիւանդ. 9—10 ժ.
Ն. Ս. ՄՈՒԼԻՆ—ականջի, կոկորդի և քթի հ. ամեն օր 10½—12 ժ.
ԵՖԻՄԻ ՊԱՒԼՕՎԻՉ ԳԱՈՒԴԵԼԻՆ—ներքին և երեխաների հ. ամենայն օր ժ. 11—12, բացի շաբաթ օրերից:
Ա. Ն. ՇԱՏԻԼՕՎ—աչքի հ.—12—1 ժ.
Ն. Զ. ՈՒՄԻԿՕՎ—երեխաների հ. երկուշաբթի և ուրբաթ օր. 12—1 ժ.
Վ. Լ. ՄԱՐԿԵՎԻՉ—վիրաբուժական հ. 12—1 ժ. և երեքշաբթի օր 3—4 ժ.
Ի. Դ. ԲԵԳՈՒԵԲԵԳՕՎ—վեներական, մորթի և միզասեռ. հ. 1½—2 ժ.
Մ. Ա. ԳԷԴԷՎԱՆՕՎ—նեարդային և ելեկտրօտէրապիա, 1—2 ժ.

Երեկոները՝

Դ. Ա. ԳԷԴԷՎԱՆՕՎ—ներքին և երեխաների հ. (ծաղկահատութիւն) 5—6 ժ.
Ի. Ն. ԹՈՒՄԱՆՕՎ—կանանց և մանկաբարձական, 5—6 ժ.

Հիւանդանոցում գտնվում են մշտական մահճակալներ և բժշկական սենեակ խոշորացուցական և քիմիական հետազօտութիւնների համար:

Վճարը խորհրդի համար—50 կ. մնացածը պայմանով:

Նիկոլաևսկայա փողոց, Վօրոնցօվի արձանի հանդէպ, տ. Սագինօվի, № 11

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
0—12 Միխայիլ ԳԷԳԷՎԱՆՕՎ

ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՌՈՒՍ-ՀԱՅԵՐԷՆ ԲԱՌԱՐԱՆԻ

1 մաս, 160 երես, 1 ռուբլի

(Ճանապարհածախսով 1 ռուբլի 20 կոպէկ)

Դիմել՝ Женева, Швейцарія, Т. Н. Іоаннесянцу.

Jenève, Suisse, Rue de Candolle 19, Pension Vivien, M. T. Ioannissian. (Ե. Հ.) 4—10

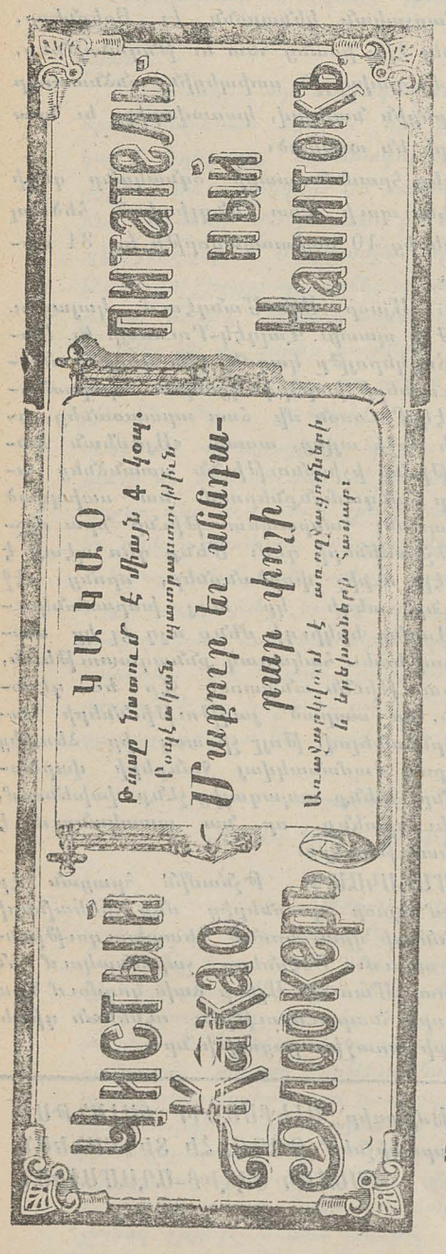

Միակ պետական արտօնեալ դեղատներում կայ

Առաջին Կովկասեան ընկերութեան մէջ:
18—50

ՎՐԱՑ ԹԱՏՐՕՆ

Շաբաթ, յունվարի 27-ին

Վրաց դրամատիկական խմբի անդամները, մասնակցութեամբ Վ. Ս. Ալէքսիէվ-Մեսխիեվի

Գ. Վ. ԳԻԳԻՎԱՆՕՎԻ բենեֆիսին

կը ներկայացնեն

ՈՒՐԻԷԼ ԱԿՕՍՏԱ

Ողբ. 5 արարուածով, հեղ. Գայկօվի, թարգմ. Բաքրաձէի:

Մասնակցում է ամբողջ խումբը:

1—2

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ

«ՄԻՋՆՈՐԴ»

(Посредникъ)

Դ. Ի. ԵԱԿԻՄՕՎԻՉԻ

Պուշկինեան պատաժ, Թամամշեվի քարավանսարայի հանդէպ:

Հրաւիրում է պ.պ. տանտէրերին հաղորդել մանրամասն հասցէ ազատ բնակարանների (դրա համար վերցնվում է 20 կոպ.), որ չատ դիւրութիւն կը պատճառէ թէ տանտէրերին եւ թէ բնակարան վարձողներին: Այդ նպատակով պատրաստված է մանրամասն ցուցակ: Գրասենեակում կայ ազատ բնակարանների մեծ ցուցակ: Ցանկացողները թող դիմեն գրասենեակ:

№ 1. 0—5

Վիեննայի Մխիթարեանների տպարանում

Մամուլի տակ է

ՁԷՅԹՈՒՆՑԻ

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՆՑԵԱԼԷՆ ԵՒ ՆԵՐԿԱՅԷՆ

I մաս (մինչև 1890 թ.)

Կիլիկիայի քարտէզով, Զէյթունի յատակագծով, Զէյթունի տեսարանով եւ զէյթունցի կարիճի պատկերով:

Բաժանորդագինը ճանապարհածախսով 1 ռուբ. 20 կոպ. կամ 3 Ֆրանկ:

Ռուբլիները ուղարկել թղթագրամով, մանր փողը նամականիշներով (марка):

Դիմել պ. Տիգրան Յովհաննէսեանին հետևեալ հասցէով. Женева, Швейцарія, Т. Н. Іоаннесянцу.

Jenève, Suisse, Rue de Candolle 19, Pension Vivien M. Tigran Ioannissian.

(Ե. Հ.) 3—11

ՄԱՆԿԱԲԱՐՁՈՒՀԻ-ՄԱՍՍԱԺԻՍՏԿԱ

ՕՐԻՈՐԴ ՆՈՒՆԷ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ ԳՕԼՕՇԵԱՆ

Հասցէն՝ Красногорская ул. № 14. 13—20

Լոյս է տեսել

ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆԻ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

հեղինակի պատկերով եւ կենսագրական ակնարկով:

ԳԻՆՆ Է 20 ԿՈՊԷԿ 2—3

Մի ձեմարանաւարտ, որ ցանկանում է իր ուսումը շարունակել արտասահմանում՝ խնդրում է բարեգործներից օգնել իրան:

Հասցէն „Մշակի" խմբագրութեան մէջ: 3—3

Պետերբուրգի բժշկական վարչութեան թոյլատրութեամբ: Մեծ արկղիկը 5 ռուբլի, փոքրը—3 ր. և 1 ր. 50 կ.:

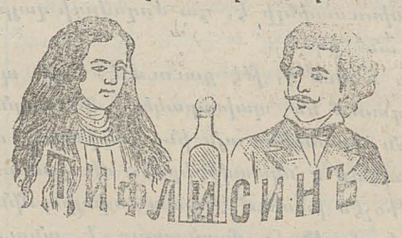

ՆՈՐ ՄԻՋՈՑ

մաղերը բուսցնելու և ամրացնելու համար, ոչնչացնում է թեփը: Դուրս է եկել նաև բոլորովին նոր միջոց

ՁՈՒԻ ԿԱԹԸ

երեսին քնքշութիւն և սպիտակութիւն տալու համար, ոչնչացնում է արեի պատճառած սեւութիւնը, մունները, տալիս է կայուն քնքշութիւն և սպիտակութիւն: Այդ դները չափաւոր են. մեծ սրուակը, արկղիկի մէջ, 2 ռուբլի, փոքրը—1 ր. 50 կ. Ծախվում են բոլոր պարֆիւմերական և դեղավաճառական խանութներում: Գլխաւոր պահեստը գտնվում է Պետերբուրգում, Պուշկինսկայա փողոց տ. № 15, բնակարան № 12. պահեստի բաժանմունքները գտնվում են. Թիֆլիսում կովկասեան դեղատան ապրանքների վաճառման ընկերութեան խանութում՝ Սրեանեան հրապարակ և նրա բաժանմունքում, Միքայելեան փողոց և Բաղում. նաև Միքայելեան կամուրջի վրա, Պապովի և Արիստակովի դեղատներում: Օտարաքաղաքացիների պատուէրները կատարվում են անմիջապէս՝ պօստով:

35—100

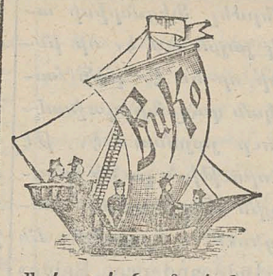

Առևտրական մարկան հաստատված կառավարութիւնից:

ՆՈՐԻՆ ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ ՊԱՐՍԻՑ ՇԱՀԻ

պալատի հայթայթողներ

ԹԷՅԻ ԱՌԵՒՏՐԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Վ. ՎԻՍՕՑԿԻ ԵՒ ԸՆԿ.

Մօսկվայում.

ԲԱՑՎԱԾ Է Ն. Տ. ՅՈՒՆՎԱՐԻ 1-ից ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔ

Թիֆլիսում

Մայդան, տ. Գ. Ե. ԲԱՅԱՆԴՈՒՐՕՎԻ

Ընկերութեան թէյը ծախու է գտնվում բոլոր լաւ մաղազիններում:

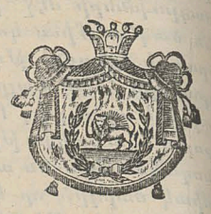

6—20

ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ

Հեղինակ «Զեռնարկի առևտրական և գործարանական հաշուապահութեան

ՈՒՍՈՒՑԱՆՈՒՄ ԵՒ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄ Է

Երկու տեսի անձանց՝ 4 ամսվայ ընթացքում հաշուապահութիւն գործնականապէս, եբրայերէով, և եված գէպքերում յանձն է առնում պաշտօնի առաջարկել:

ՊԱՐԱԳՄԱՆՆԵՐԻ ԱՌԱՐԿԱՆԵՐՆ ԵՆ

Ա) Կրկնակի իտալական հաշուապահութիւն բուն ամենայն առևտրական ձիւղերի, հանդերձ նաւթային արդիւնաբերական և կերտանի գործարանական հաշուառութեան:

Բ) Առևտրական թուաբանութիւն:

Գ) Առևտրական նամակագրութիւն:

Դ) Դեղագրութիւն և ամենավաղ ձեռքերի ուղղելը:

Պարապմունքները սկսվելու են 1900 թի յունվարի 15-ից, ճաշից յետոյ, և պատրաստ շարունակվելու են իրարանցիր ՁՈՐՍ ամսից յետոյ. իսկ կիրակի օրերը լինելու են առանձին գործնական պարապմունքներ:

Ցանկացողները թող դիմեն դրատուր կամ անձամբ 3 ժամից մինչև 6 ժամ երեկոյեան, ՍՕԼՕԼԱԿ, Սերգիևսկայա փողոց, տուն Լիսիցեանի, № 20:

Վերոյիշեալ հաշուապահութեան ձեռնարկը ծախվում է ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ, հեղինակի մօտ, և Ռուսաստանի բոլոր յարմար դրավաճառանոցներում: ԳԻՆՆ Է 3 ր. 50 կոպէկ: Օտարաքաղաքացիները գիրքը ստանալու համար կարող են դիմել հեղինակին, առանց պօստի ծախս վճարելու:

13—20

ՇԵՐԱՄԻ ՍԵՐՄ ՊԱՂՏԱՏԻ

Արտասահմանեան ծանօթ զանազան ֆիրմաներից պատրաստված եւ Թիֆլիսի Շերամապահական ուսումնարանում քննված, առաջին կարգի եւ սպիտակ բանդրօլով կնքված

ՊԱՂՏԱՏԻ ՇԵՐԱՄԻ ՍԵՐՄ

Ծախվում է յարմար գներով Թիֆլիս, Շագինօվի քարավանսարայ, Կ. Ս. Կիլլզէնկեանի մօտ, թիւ 19:

2—5

ՇԵՐԱՄԻ ՍԵՐՄ ՊԱՂՏԱՏԻ

ՀԱՅԹԱՏԵՐՈՂ ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ՊԱԼԱՏԻ

1848. 1865. 1892. 1898.

Ա. ՐԱԼԼԷ ԵՒ ԸՆԿ.

ՄՕՍԿՎԱ.

ՕԾԱՆԵԼԻՔ

ՐՕԵԱԼ-ՐԱԼԼԷ

Հոտաւէտ ջրեր, սապօն և պուդրա

ԾԱՂԿԱՅԻՆ ՕԾԱՆԵԼԻՔ

ՀՈՏԱՒԷՏ ՋՐԵՐ, ՍԱՊՕՆ և ՊՈՒԴՐԱ 6 հոտով.

Շուշան, եասաման, բեղեզա, վիոլետ, պաչուլի, գեղեցարօպ.

3 ԱՌԱՐԿԱՑԻՑ ԲԱՂԿԱՑԱԾ ԱՐԿՂԸ 2 ՐՈՒԲԼԻ:

МОСКВА, 1) Пассажъ Солодовникова. 2) Тверская, д. Спиридонова.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ, Невскій, 18. М. 59806

Նաև Ռուսաստանի յարմար վաճառներում:

(Հ.) М. 59,806

BATEAUX A VAPEUR FRANCAIS N. PAQUET ET C-ie

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ն. ՊԱԿԷ ԵՒ ԸՆԿ.

Կանոնաւոր եւ ուղղակի նաւագնացութիւն ՄԱՐՍԷԼԻՑ ԲԱԹՈՒՄ, չորեքշաբթի օրերը, երկուշաբթը մի անգամ:

Եւ հակառակը՝ Բաթումից Մարսէլ, մանելով Տրապիզոն, Սամսոն եւ Պօլիս: Մեկնում է Բաթումից՝ չորեքշաբթի, 2/14 փետրվարի ՄԻՆԳՐԷԼ, չորեքշաբթի, նաւապետ ՇԻԼՏ: Եւ այսպէս շարունակաբար, երկու շաբաթը մի անգամ, չորեքշաբթի օրերը. ժամը 4-ին ճաշից յետոյ:

Բաթումից Պարիզ ուղղակի հաղորդակցութեան տոմսակներ տրվում են սովորականից պակաս գներով:

Ամիսը մի անգամ կանոնաւոր հաղորդակցութիւն Բաթումի եւ Անտվերպէնի մէջ, ընդունելով ապրանքներ բոլոր հիւսիսային նաւահանգիստների համար:

Ապրանքների եւ ճանապարհորդների մասին հարկաւոր տեղեկութիւններ ստանալու համար թող բարեհաճեն դիմել ընկերութեան գործակատարներին՝

ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ—պ. Վիկտոր դ'Արնօվն, Նաբէրէժնայա: ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ—պ. Օ. Գ. Բարեկենդանեանին, Սիօնի փող. Խօջափարուխովի եւ Մայսուրաձէի քարվանսարա: ԲԱԳՈՒ—եղբ. Վ. եւ Ի. Մութաֆեաններին, Նաբէրէժնայա փողոց, տուն Կրասիլնիկովի, № 27: ՆՈՎՕՐՕՍԻՑՍԿ—Վլադիկաւկազի երկաթուղու առևտրական գործակալութիւն (Ե. Հ. Շ.) 16—20

Պատրաստում ենք և ցանկացողներին ուղարկում ամբողջ Կովկասում ամենայայտնի Գանձասարի վանքի քարահանքից ամենաընտիր տեսակի «ՂԱՐԱԲԱՂԻ»

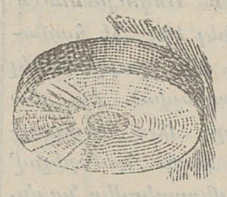

ՀՐԱՂԱՅԱՔԱՐԵՐ

ժամանակի գներով և զանազան մեծութեան:

Մեր հասցէն. Евлахъ, контора Меликъ-Пашаянъ.

Որոշեան վերջերս երեացել են նաև ուրիշ հանքերի քարեր, որոնք յատկութեամբ չատ ցածր են կանգնած, ուստի խնդրում ենք ցանկացողներին դիմել միմիայն մեզ:

29—40 Քարահանքի կապալառու՝ Աբրահամ Հասան Զալալեանց

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 24 Января 1900 г. Типографія Грузинск. Т.—ва, Большая-Ванкская ул., № 27.